

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS, PSIHOLOĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE
SKOLOTĀJU IZGLĪTĪBAS NODAĻA

**LATVIEŠU TAUTAS TĒRPU BRUNČU RITMI
VIZUĀLĀS MĀKSLAS APGUVĒ 5.KLASĒ**

DIPLOMDARBS

Autors: Karina Novokšanova

Studenta apliecības Nr.: kn13021

Darba vadītāja: asoc. profesore Dr.paed. Māra Urdziņa - Deruma

RĪGA 2018

ANOTĀCIJA

Darba autore piedāvā izmantot latviešu tautas tērpa brunču ritmus vizuālās mākslas apguvei 5.klasē. Šim nolūkam izstrādāta 4 uzdevumu kopa 7 mācību stundām. Lai izveidotu šo uzdevumu kopu, autore apkopja teorētisko literatūru par latviešu tautastērpa brunču līniju un krāsu ritmiem un to atšķirībām dažādos novados, pētīja pusaudžu vecumposma īpatnības un pedagoģiskos priekšnosacījumus mācību satura izveidei, veica pedagoģiskā izmēģinājuma darbību skolā, apkopja skolēnu darbu rezultātus, veica to analīzi un izdarīja secinājumus.

Nacionālā identitāte un interese par tradicionālo kultūru ir nozīmīgs faktors spēcīgas, inteliģentas personības veidošanā, un agrīnajā pusaudžu vecumposmā praktiska darbošanās ir būtiska intereses radīšanā. Vizuālajā mākslā iespējams caur praktisko darbošanos radīt skolēnos interesi par folkloru un nostiprināt nacionālo identitāti.

Atslēgvārdi: latviešu tautas tērpa brunči, 5.klase, agrīnais pusaudžu vecumposms, vizuālā māksla, nacionālā identitāte, mācību interese.

ANNOTATION

The author presents an idea to use Latvian folk costume skirts in visual art lessons in 5th grade. Therefore here has been developed a task group for 7 lessons containing 4 different tasks. In order to develop this task group, the author collected theoretical information about rhythm of colour and lines in Latvian traditional costume skirts and variety of folk costumes in different regions, researched adolescence age group features and pedagogical preconditions for creating the content, performed a pedagogical experiment at school, collected the results of students' works, analyzed them and made conclusions.

National identity and interest in traditional culture is an important factor for developing a strong, intelligent personality, and in early adolescence practical lessons are crucial in drawing interest. In visual art lessons it is possible to create interest about folklore in students and strengthen their national identity through practical tasks.

Key words: Latvian folk costume skirts, 5th grade, early adolescence, visual arts. National identity, learning interest

SATURS

Ievads	2
1. Latviešu tautas tērpu brunči un to raksti	4
1.1. Latviešu tautas tērpu raksturojums.....	4
1.2. Tautas tērpa brunči un to atšķirības dažādos Latvijas kultūrvēsturiskajos novados ...	7
1.3. Ritms tautas tērpu brunčos.....	14
1.3.1. Krāsa un ritms	15
1.3.2. Ornamenti un ritms	18
1.3.3. Līniju ritms.....	19
2. Pedagoģiskie un psiholoģiskie nosacījumi mācību satura izveidei	22
2.1. 5.klases skolēnu vecumposma īpatnības	22
2.2. Ritms 5.klases vizuālās mākslas mācību saturā.....	24
3. Uzdevumu kopas izveide un aprobācija.....	26
3.1. Uzdevumu kopas izveide.....	26
3.2. Uzdevumu kopas aprobācija un rezultāti.....	34
3.3. Anketēšanas rezultātu analīze	42
3.4. Skolēnu mācību sasniegumu rezultātu novērtēšana un analīze	47
Secinājumi.....	54
Literatūras saraksts	56
1.pielikums	57
2. pielikums	59
3.pielikums	64
4.pielikums	68
5.pielikums	69

IEVADS

Diplomdarba temata „Latviešu tautastērpu brunču ritmi vizuālās mākslas apgūvē 5.klasē” aktualitāti mūsdienās apstiprina biežais latviešu tradicionālās kultūras pielietojums mārketingā – ne tikai suvenīros tūristiem, bet arī paši latvieši nēsā šalles, zeķes, kreklus, cepures utt. ar tradicionālās kultūras motīviem. Tas ir izplatīts motīvs mūsdienās, un šai tendencei nav novērojams vecuma ierobežojums, tāpēc var secināt, ka ar atbilstoši izvēlētu metodisko materiālu interesi par Latvijas tradicionālo kultūru un tās vēsturi var rosināt ikvienu vecuma skolēnā.

Latviešu tautastērpu bagātīgā vēsture un mantojums ir vairāk par dažām interesantām zīmēm. Tas sevī glabā dziļu un ar dabu cieši saistītu nozīmi, un tās apzināšana ļauj ikvienam cilvēkam bagātināt savas zināšanas un izpratni par latviešiem, viņu mentalitāti un domāšanu. Savas un citu tautu kultūras mantojuma iepazīšana attīsta cilvēku emocionāli, intelektuāli, paplašina un padziļina pasaules uztveri. Skolēni pamatskolā vislabāk uztver mācības caur praktisko darbību, tāpēc ir jāļauj darboties un šādā veidā pašiem jāpiedzīvo seno rakstu izveidošanās process. Tas ļauj labāk izprast, kā šie ritmi ir veidojušies un kāpēc. Iedziļināšanās latviešu etnogrāfiskajā mantojumā sniedz skolēniem iespēju vairāk izprast savas saknes, savu vēsturi, pastiprina patriotisma jūtas un paver plašāku skatu uz savas dzimtenes bagātīgo kultūras mantojumu. Savas tautas vēstures mācīšanās ir ‘sabiedriski nepieciešama’, kā uzskata Detlefs Hennings (2006).Viņš uzsver, ka ‘tikai identitāte padara cilvēku rīkoties spējīgu’, tāpēc aktualizējas nepieciešamība apjaust un attīstīt savu, šajā gadījumā, tautiskās piederības identitāti.

Skolās mainoties izglītības pieejai, kas aktualizē kompetenču attīstību, liela nozīme ir dažādu personības īpašību, attieksmju un noteiktu vērtību sistēmas izveidei, kas arī ietver savas nacionālās identitātes apjausšanu un nostiprināšanu. Caur radošiem praktiskiem uzdevumiem tautastērpu izzināšanā vizuālās mākslas stundā tiek attīstītas 21. gadsimta skolēnam nepieciešamās kompetences.

Daudzi fotogrāfi ir meklējuši dabā ainavas, kas attēlotu valstu karogu krāsas, bet ne tik populāra ir apģērbu rakstu ievērošana apkārtnē. Autore piedāvāja skolēniem vizuālās mākslas stundās atklāt, kā latviešu meitenes ielika apkārtnē redzēto un novēroto savos brunčos, saskaņojot krāsas un izveidojot simboliskus ritmiskus attēlus. Šī izpratne raisīta praktiskā darbībā un saistīta ar emocionālo piedzīvojumu, kas varētu palīdzēt nostiprināt tautisko pašapziņu un veidot pilnīgāku izpratni par latviešu mentalitāti. Šie uzdevumi palīdz arī sasniegt vizuālās mākslas priekšmeta mērķus, mācot par līniju ritmu kā vizuālās mākslas izteiksmes līdzekli, rosinot

saskatīt ritmu apkārtējā vidē (tautastērpa brunčos un dabā), kā arī attīstot izpratni par krāsu salikumiem un veicinot radošas domāšanas un uztveres attīstību.

Pētījuma sākumā izvirzīta **hipotēze**: Pēc praktiski veiktajiem uzdevumiem par latviešu tautastērpa brunču ritmiem, palielinās skolēnu interese par tradicionālo kultūru.

Pētījuma **mērķis**: Izpētīt latviešu tautas tērpu brunču krāsu un līniju ritmu apguves iespējas vizuālajā mākslā 5. klasē.

Pētījuma **uzdevumi**:

1. Izpētīt un apkopot teorētisko informāciju par latviešu tautastērpu brunču ritmiem.
2. Izpētīt teorētisko literatūru par pusaudžu īpatnībām.
3. Izpētīt teorētiskās nostādes par vizuālās mākslas apguvi pētāmās problēmas aspektā.
4. Izveidot mācību saturu un izstrādāt stundu plānus mācību satura apguvei 5. klases vizuālās mākslas stundās.
5. Veikt mācību satura aprobāciju, apkopot un analizēt praktiskā pētījuma rezultātus un izdarīt secinājumus.

Pētījumā izmantotās **metodes**:

1. Literatūras un vēstures avotu izpēte un analīze.
2. Anketēšana.
3. Pedagoģiskā izmēģinājuma darbība.
5. Skolēnu darbības produktu analīze.

Diplomdarba teorētiskajā daļā apkopota informācija par tradicionālo kultūru, latviešu tautas tērpu brunču rakstiem un krāsām dažādos novados, apskatīti dažādu autoru teorētiskie uzskati par 5. klases skolēnu vecumposma īpatnībām, mācību procesa norisi un attīstāmajām prasmēm. Praktiskajā daļā izveidoti stundu plāni ar mācību saturu, kas atbilst diplomdarba mērķim.

Pētījums veikts Rīgas 10. vidusskolas 5.a. klasē, tajā novadītas 7 stundas un aprobēti 4 uzdevumi.

Darbs sastāv no 3 nodaļām un 9 apakšnodaļām. Pirmajā nodaļā veikta vēstures avotu un literatūras izpēte, apkopojot informāciju par latviešu tautas tērpiem, to radīšanas procesu, tajā redzamajiem rakstiem, krāsām un ritmiem. Otrajā nodaļā ar pedagoģiskās un psiholoģiskās literatūras palīdzību aprakstīts 5. klases skolēnu (11-12 gadi) vecumposma īpatnības, kas jāņem vērā mācību satura un stundu plānu izveidē. Trešajā nodaļā izstrādātas uzdevumu kopas, veikta to aprobācija un rezultātu analīze.

1. LATVIEŠU TAUTAS TĒRPU BRUNČI UN TO RAKSTI

1.1. Latviešu tautas tērpu raksturojums

Tautas tērps ir konkrētam apgabalam, tautai, raksturīgs apģērbs, kas radies un veidojies laika gaitā, apvienojot praktiskās un estētiskās vajadzības. „Tautastērpi ir nacionāli specifiskā materiālās kultūras sastāvdaļa, kurā dažādu tautu atšķirības izpaužas visspilgtāk” (LTTV 1995). „Tautastērps ir tautas tūkstošgadīgās vēstures procesu rezultāts, sava veida vēstures vizuālais atspoguļojums, kas cauri gadu simteņiem ir pilnveidojies un transformējies, un kļuvis par tādu, kādu mēs to redzam šodien” (Visi svētki 2015). Tautastērps kā kultūrvēsturiska liecība ir datējams jau ar senākajiem laikiem, „latvieši, bez šaubām, darinājuši apģērbus jau vissenākos senvēstures laikmetos, jo klimatiskie apstākļi nav ļāvuši iztikt bez tērpiem” (Āpše 1974: 79). Galvenais apģērba uzdevums jau no senatnes ir bijis „pasargāt savu valkātāju no aukstuma un karstuma” (Liepiņš 2009: 24), un, ņemot vērā pašreizējās Latvijas teritorijas ģeogrāfisko novietojumu mērenajā klimata joslā, ne tikai mūsdienu cilvēkam, bet arī mūsu senčiem bija gada laikā jāpiedzīvo visdažādākie klimatiskie apstākļi – gan sals un sniegs ziemā, gan karstums un lietus vasarā.

Kaut arī primārais apģērba uzdevums ir aizsargāt cilvēku, „tolaik apģērbā izpaudās arī etniskās iezīmes – piederība kādai noteiktai tautībai vai ciltij. Nereti valkātājs gluži tāpat kā mūsdienās ar savu apģērbu demonstrēja arī savas materiālās iespējas un stāvokli sabiedrībā” (Turpat). „Tautastērpi ataino to valkātāju sociālās un ģimenes attiecības, vecumu, turīgumu, gadsimtu gaitā izveidojušās tradīcijas, tautas estētiskos ideālus un māksliniecisko jaunradi, kaimiņu tautu kultūras sakarus un mijiedarbību, dažādu laikmetu profesionālās mākslas, kā arī pilsētu kultūras un modes strāvojumu ietekmes” (LTTV 1995). Apģērbs laika gaitā ieguvis daudzveidīgu sociālo funkciju spektru, „tajā atainojas sarežģītie vēstures procesi, ģimenes attiecības, ļaužu nodarbošanās, tradīcijas un tautas daiļrade” (Grasmane 2003). „Tautastērpu attīstībā atspoguļojas tautas tūkstošgadīgās vēstures procesi, sākot no mūsu ēras pirmajiem gadsimtiem, kad tagadējā Latvijas teritorijā veidojās baltu un somugru ciltis - kurši, zemgaļi, latgaļi, sēļi, lībieši, līdz pat tautastērpu valkāšanas beigu posmam 19.gs. 2. pusē” (LTTV 1995). Pamatā latviešu tautastērps veidojies atbilstoši attiecīgajam nodarbošanās veidam kā lauku ļaužu apģērbs. Tas piemērots zemnieku, zvejnieku un amatnieku darbiem, kā arī lauku sadzīvei, godiem un svētkiem. „Feodālajā sabiedrībā tautastērps bija arī zemnieku kārtas pazīme pretstatā

valdošo vācu muižnieku un pilsoņu apģērbam, viena no zemnieku materiālās un garīgās kultūras izpausmes formām” (Turpat).

Latviešu tautastērpus Grasmane (2003) u.c. iedala arheoloģiskajos un tradicionālajos tautas tērpos. Arheoloģiskie tautastērpi savu nosaukumu ieguvuši, jo „liecības par 11.-12.gadsimtā Latvijas teritorijā dzīvojošo ļaužu apģērbu iegūtas arheoloģiskajos izrakumos” (Liepiņš 2009). Grasmane (2003) šo arheoloģisko tērpu kategoriju attiecina uz 7. – 13. gs., pieminot, ka atsevišķas rotas datējamas pat uz 2. – 4. gs. Savukārt par tradicionālo tautas tērpu Grasmane nosauc „zemnieku apģērbu, kurš ir veidojies un attīstījies daudzu gadsimtu gaitā”. Tradicionālais tautas tērps saucams arī par etnogrāfisko tautas tērpu. „Etnogrāfiskie tērpi attiecināmi uz 18. un 19. gadsimtu. Par latviešu etnogrāfisko tautas tērpu sauc zemnieku apģērbu, kurš ir veidojies un attīstījies daudzu gadsimtu gaitā un pastāvējis līdz 19.gadsimta vidum, kad to pakāpeniski nomainīja pilsētas modes apģērbs” (Senā klēts 2014).

Apģērba izskats un tā darināšanas paņēmieni ir mainījušies garajā laika periodā no pirmajiem Latvijas teritorijas iedzīvotājiem līdz mūsdienām. Izmaiņas notikušas ekonomisko un sociālo apstākļu ietekmē. Sākotnēji naturālās saimniecības apstākļos „zemnieces pašas mājās darināja apģērbu no savā saimniecībā ražotās vilnas un liniem” (LTTV 1995). Izmaiņas tautastērpā feodālajā laikmetā notika lēni. Arī Liepiņš (2009: 25) atzīmē, ka „apģērbu darināja no vilnas auduma vai balināta un nebalināta lina”. Brunčus šuva no vilnas, kas nokrāsota ar dabiskām krāsvielām, tāpat arī darināja vamžus, bikses un villaines.

Vilna un lins, kā arī āda, arī tika izmantota apģērbu darināšanā, bija tepat, tagadējās Latvijas teritorijā iegūstamie materiāli. Bagātāko cilvēku tērpos vēlāk tika izmantoti svešzemju materiāli, piemēram, zīds un brokāts, un bija jūtama arī citu tautu un apģērba darināšanas tradīciju ietekme.

Ekonomisko un sociālo apstākļu maiņas ilgajā ceļā paplašinājās tehniskās iespējas, apģērbu darināšanas paņēmieni kļuva daudzveidīgāki, „parādījās jaunas piegriezuma līnijas un rotājuma kompozīcijas, bagātāka kļuva krāsu palete, ieviesās jauni materiāli, jauni apģērba gabali un apdares detaļas” (LTTV 1995). Kā jau minēts, pārmaiņas feodālajā laikmetā notika lēnām, modes jaunumi caur muižām nonāca līdz latviešu zemniekiem, kuri tos „pārņēma un izmantoja saskaņā ar savas kārtas un novada ģērbšanās tradīcijām, atbilstoši personiskajai gaumei un estētiskajai izjūtai” (Turpat). Ar straujākām pārmaiņām raksturīgs kapitālisms ar „rūpniecības uzplaukumu, rosīgajiem tirgiem un ļaužu migrāciju” (Turpat). Pilsētu kultūra 19.gs. 2.pusē arvien vairāk ietekmēja zemniekus lauku sētās, līdz pilsētas tipa apģērbs nomainīja tradicionālo tautas tērpu.

„19.gs. 80.-90.gados lielākajā Latvijas daļā tautastērpu valkāšana sadzīvē izbeidzās. Tikai dažos attālākajos novados - Alsungā, Nīcā, Rucavā - kā goda apģērbu tautastērpus turpināja nēsāt līdz pat 20.gs. 40.gadiem” (Turpat).

Šajā pētījumā uzmanība vērsta uz salīdzinoši nesenu laika posmu, jo arheoloģiskajos izrakumos atrastie tautas tērpi no akmens, bronzas un dzelzs laikmetiem nav pietiekami labi saglabājušies vai pat vispār nav atrasti, kā arī atrasto tautas tērpu detaļas dažkārt tiek pretrunīgi interpretētas (Āpše 1974: 80). Pilnīgi trūkst arī seno laiku cilvēku attēlu vai arī tērpu aprakstu senos vēstures avotos. Drošas ziņas par tautas tērpa izskatu ir sastopamas, tikai sākot no 18. un 19.gadsimta, kad tika apkopota gan rakstiska informācija, gan radīti attēli ar cilvēkiem tautas tērpos, kas sniedz informāciju par etnogrāfisko tautas tērpu un tā detaļām, kā arī „uzglabājušās neskaitāmas apģērbu daļas no visiem Latvijas novadiem” (Turpat). Jau no 18. gadsimta vairākos Latvijas etnogrāfiskajos muzejos savākti tērpi, kas sniedz liecību par senlatviešu tērpiem. Pēc Pieminekļu valdes izveidošanas 1924. gadā sākās visaptveroša etnogrāfisko materiālu (tai skaitā tautas tērpu) vākšana, un šajās ekspedīcijās 20. un 30. gados piedalījās „plaši sabiedrības slāņi - zinātnieki, mākslinieki, arhitekti, muzeju darbinieki, skolotāji, studenti” (LTTV 1995). Rezultātā Latvijas vēstures muzeja fondi papildinājās ar aptuveni 15 000 etnogrāfisko materiālu, to skaitā arī ar bagātu tautas tērpu kolekciju, kā arī tika izveidots Brīvdabas muzejs.

Materiālus par tautas tērpiem ir vākuši daudzi gan latviešu, gan citu tautību izcelsmju pētnieki, piemēram, aizrautīgais senatnes pētnieks Rīgas Ķeizariiskā liceja konrektors Johans Kristofs Broce (1742 - 1823), kura zīmējumi un apraksti 10 sējumu lielajā darbā “Sammlung verschiedener Liefländischer Monumete, Prospecte, Münze, Vappen etc.” attiecas galvenokārt uz Vidzemes vēsturi 18. gs. beigās un 19. gs. sākumā. „Starp dažādu pieminekļu, dokumentu un citu vēstures materiālu zīmējumiem un aprakstiem tur ir arī daudzi zemnieku apģērbu attēli. Nozīmīgi, ka bez goda tērpiem zīmējumos redzams arī zemnieku darba apģērbs. Salīdzinot J. K. Broces zīmējumus ar muzeja materiāliem, atklājas, kā pārveidojies latviešu tautas apģērbs 19.gs.” (LTTV 1995). 19.gs.sākumā Rīgas ārsta Oto Hūna (1764 - 1823) savāktajos materiālos par Kurzemi atrodami vairāki krāsaini zemnieku apģērba zīmējumi un apraksti no Tukuma apriņķa Plieņu ciema, Kuldīgas apriņķa kuršu ķoniņu ciemiem un no Jēkabpils apvidus. Ap 1831. - 1832.gadu Limbažu apkārtnē darbojusies māksliniece Helēna Brigene un zīmējusi latviešu zemnieku portretus, kuros labi saskatāms arī šo cilvēku apģērbs un tā detaļas. (Turpat)

Muzeju kolekcijas ir galvenais latviešu tautas tērpu vēsturiskās izpētes, komplektēšanas un rekonstrukcijas avots, tajos ir rodamas liecības arī par senāko laiku tērpiem un to detaļām, bet

senāko laiku ziņas ir nepilnīgas, un pilnīgu priekšstatu varam gūt tikai par jaunāko laiku (19.gadsimta) tērpiem, tāpēc autore izvēlējās pētījumā apskatīt tikai 19.gadsimta tautas tērpus.

1.2. Tautas tērpa brunči un to atšķirības dažādos Latvijas kultūrvēsturiskajos novados

Latviešu tautas tērpa viena no nozīmīgākajām sastāvdaļām ir brunči. Tos parasti darināja no vilnas, lina vai kokvilnas auduma, tie bija „vienkrāsaini, svītraini, rūtaini vai rakstaini” (Garuta 1974: 83). Tie tikai izmantoti, lai nosegtu lielāko daļu no ķermeņa, un to darināšanai tika izmantots visvairāk auduma. Ziemai piedienējās smagāki un siltāki brunči no vilnas, bet „vasarā valkāja vieglāka auduma brunčus viscaur no lina” (Turpat).

Senākajos laikos sievietes valkāja garus kreklus, virs kuriem vilka brunčus. Brunču auduma gabals bija gandrīz kvadrātisks. Augstumā – lai nosegtu ķermeni no kakla līdz puslielēm, platumā – lai apvītu visam augumam. Ja bija par garu, kaut ko atlocīja vai aizlocīja. Lībietes šo auduma gabalu sasprauda uz pleciem: vai nu uz abiem pleciem ar krustadatām vai saktām, vai, aptinot audumu ap ķermeni zem paduses, uz viena pleca. Baltu sievietes – latgalietes, zemgalietes, kuršu sievietes un sēlietes – auduma augšdaļu nevis nogrieza, bet locīja uz iekšu. Vienāda garuma audumi bija praktiski, jo gulot ar tiem varēja apsegties. Iespējams, tāpēc šie auduma gabali nav rotāti. Ap vidu sēja austas jostas. Sievietes nekad nevalkāja ādas jostas, tās piederējās vīriešu apģērbam (Liepiņš 2009: 25). Nešūti apliekamie brunči, kas sniedzās no jostasvietas uz leju un vērtējami kā senākais brunču veids, Latvijā lietoti vēl 18.gs.” (Zariņa 1999: 123).

Garuta (1974) apraksta, ka „agrāk iegareno drēbi sakrokoja sīkās krokās un apjoza ar jostu. Vēlāk jostu piešuva pie brunčiem un brīvos galus sasēja”. Šāds apjošanas veids vēl vēlāk saglabājās Abrenes tērpā. „Jaunākos laikos pie brunčiem piešuva tās pašas vai citas drēbes jostiņu un aiztaisīja ar kāšišiem vai pogu. Vietām vēl jostu aplika, citur vairs to nenēsāja. Lai smagos brunčus saturētu, bieži tiem piešuva austas lences. Jaunākiem brunčiem jau parādās dažādu platumu iegludinātas “faltēs”” (Turpat).

Brunču krāsa laika gaitā mainījās no vienkrāsainas, līdz visdažādākajiem rakstiem rotātiem brunčiem. Arheologs F. Krūze 1839.gadā vācis etnogrāfisko apģērbu zīmējumus Kurzemē un Aizkraukles apkārtnē nolūkā iegūt salīdzinošo materiālu arheoloģisko apģērbu rekonstrukcijai. Savās piezīmēs viņš konstatē: “Brunčus latvietes nēsā vienmēr, kad tās ir pilnīgi saģērbušās.

Parasti tie pie latviešiem darināti no pašauostas drēbes ar stāvu liktām strīpām zilā, sarkanā, dzeltenā un zaļā krāsā.” (LTTV 1995).

„Rūtainos, svītrainos un vienkrāsainos, kā arī dažus rakstainos brunčus auda pašas valkātājas. Daudzkrāsainos rakstainos, kādi sastopami Zemgalē, auda parasti amatnieki. Tie ir no jaunākiem laikiem, kad arī latvieši kļuva par amatniekiem” (Garuta 1974). Brunči varēja tikt arī izrotāti, piemēram, ar stikla pērlītēm, metāla plāksnītēm vai celu apaudiem (piemēram, Abrenes brunčos). Jaunāko laiku brunčos gan dominē krāsas un ornamentu kā brunču rotāšanas elements, bet visi citi, izņemot celu apaudus, ir izzuduši. (Turpat).

Mūsu tēri izskatā un valkāšanas tradīcijās sadalās pa novadiem, kā norāda Garuta (1974). Latviešu apģērba pētnieki tautastēripus mēdz iedalīt 5 lielās grupās pēc tiem raksturīgo īpatnību kopuma. Šis iedalījums atbilst Latvijas etnogrāfiskajiem apgabaliem – Kurzemei, Zemgalei, Vidzemei, Latgalei un Augšzemei. Šis iedalījums saistāms ar sākotnējām „seno baltu un somugru cilšu dzīvesveida etniskajām atšķirībām” (LTTV 1995). Atšķirības apģērbā radīja arī feodālā laikmeta „teritoriālā sadrumstalotība, norobežotība, dzimtbūšanai raksturīgā zemnieku piesaiste muižas novadam,[..] un tas veicināja arī tēri lokālo variantu jeb novadu īpatnību izveidošanos” (Turpat).

„Vispiltāk novadu īpatnības izpaudās sieviešu tēriu proporcijās, piegriezumā, kolorītā - brunču svītru un rūšu izkārtotumā, kreklu un villaiņu izšuvumu tehnikās un kompozīcijās, jostu, cimdu un zeķu rakstos” (Turpat). Novadu robežas tomēr nebija stingri noteiktas. Blakus esošie novadi viens no otra savstarpēji ietekmējās, dažkārt tautastēripā iezīmes saplūda kopā. Turpmāk aplūkoti visi pieci kultūrvēsturiskie apgabali, teritorijas, ko tie iekļauj, un tiem raksturīgie brunču raksti un krāsas.

Kādreizējā zemgaļu apdzīvotā teritorija ap Lielupi un tās pietekām ir arī mūsdienās pazīstama kā **Zemgale**. Šim novadam atbilst „Bauskas un Jelgavas apriņķis, daļēji Tukuma apriņķa austrumdaļa un Rīgas apriņķa pagasti Daugavas kreisajā krastā” (LTTZ 2003). Pat šī viena novada tēripos ir vērojamas atšķirības. „Zemgales austrumdaļas tēripos vērojamas līdzīgas iezīmes ar Augšzemes rietumdaļā valkājamiem, savukārt Zemgales rietumdaļā – Tukuma un Dobeles rajona pusē – saplūst Zemgales un Austrumkurzemes novadu tēriem raksturīgās iezīmes. Zemgales atšķirību no citiem Latvijas kultūrvēsturiskajiem apgabaliem noteica tās piederība Kurzemes un Zemgales hercogistei” (LTTZ 2003).

Grasmane (2003) apraksta, ka „Zemgales novadam raksturīgi grezni, rakstiem bagāti brunči, kas ir salīdzinoši jauni. Tie darināti ap 19.gs. vidu. Brunču raksti izkārtoti krāsu joslās”.

Brunči Zemgalē, kā rakstīts LTTZ (2003), bija tā tautastērpa sastāvdaļa, kas tika nēsāta visilgāk. Tie austi vēl pat 19. gs. 80. gados. Brunči ir arī visplašāk pārstāvēti muzeju krājumos.

Goda brunči Zemgalē tikuši austi ar vertikālām rakstu joslām. Vecākajiem brunčiem, kas atrodami muzeja kolekcijā, redzams arī ģeometrisks raksts – rombiņi, līkloči, jumīši. Visvairāk pazīstamie ir tā saucamie „rozīšu brunči”, kas nav valkāti nevienā citā Latvijas novadā. Šos brunčus auda amatnieki, kas pasūtītājām atļāva vien krāsas izvēlēties, bet darba procesā jaukties neļāva. Citi ornamenta, kas redzami Zemgales brunčos, ir līklocis, mēness, jumis, saulītes, sirds motīvs. Vēlākos gados šos rakstainos brunčus nomainīja vienkārši svītraina, rūtaina vai vienkrāsaina auduma brunči (LTTZ 2003).

Kurzemes kultūrvēsturiskais apgabals, kas sakrīt ar Kurzemes administratīvajām robežām, iekļauj vairākus atsevišķus apgabalus, kuriem katram raksturīgas atšķirīgas tērpu nianses. Kurzemes tautas tērpu veidošanās notikusi „divu Latvijas seno etnosu - kuršu (latviešu) un lībiešu kultūru ietekmēti. Bez abu pamattautu apģērba tradīcijām Kurzemes tautas tērpos vērojamas arī vairākas īpatnības, kas radušās vēstures gaitā saskarsmē ar tuvākajām kaimiņtautām - lietuviešiem un igauņiem. Līdzība ar igauņisko saskatāma Ventspils, Alsungas, Nīcas un Rucavas brunču krokojuma veidos, arī Bārtas, Priekules, Krotas un citu Dienvidkurzemes pagastu melno brunču sarkanajā apakšmalā” (LTTK 1997). Zināms iespaids Kurzēmē bijis arī no aktīvajiem sakariem pa jūru, kas ienesa Kurzēmē Latvijai netradicionālus materiālus (Grasmane 2003).

Kuldīgas novada tērpi valkāti Kuldīgas apriņķa rietumdaļā - Kuldīgas, Rendas, Raņķu, Turlavas, Vārmes, Tadaikšu un Kūrmales pagastos.

Alsungas novada tērpi valkāti Aizputes apriņķa ziemeļu daļā Alsungas, Jūrkalnes, Basu, Gudenieku un Ulmāles pagastos.

Ventspils novada tērpi valkāti Ventspils apriņķa lielākajā daļā - Ventas, Vārves, Zlēku, Zīru, Zūru, Piltenes, Ēdoles, Užavas, Usmas un Ugāles pagastos. Izņēmums ir Popes, Puzes, Ances un Dundagas pagasti, kas atrodas Ziemeļkurzemes un lībiešu novadu ietekmes areālā.

Austrumkurzemes novads robežojas gan ar trim lielākajiem Kurzemes novadiem - Ziemeļkurzemi, Kuldīgu, Dienvidkurzemi, gan arī piekļaujas Zemgales novadam. Teritoriāli tajā ietilpst Kuldīgas, Liepājas un Aizputes apriņķu austrumdaļa un Tukuma apriņķa rietumdaļa - Kabiles, Saldus, Sātiņu, Kursīšu, Pampāļu, Skrundas, Lutriņu, Blīdenes, Irlavas un citi apkārtējie pagasti.

Dienvidkurzemes novads aizņem plašu apgabalu Kurzemes dienvidrietumu daļā, aptverot gandrīz visu Liepājas apriņķi, kā arī daļu no bijušā Aizputes apriņķa. To mēdz dēvēt par

Lejaskurzemi. Rietumos tas nonāk līdz jūrai, dienvidos tam ir gara robeža ar Lietuvu, ziemeļos - ar Kuldīgas un Alsungas, bet austrumos - ar Austrumkurzemes novadiem.

Lielākajā Kurzemes daļā bijuši izplatīti vienkrāsaini - tumšzili, melni, pelēki, balti brunči. Vairākos novados vienkrāsainos brunčus valkāja līdz 19. gs. 2. pusei un pat 20.gs. Jau aptuveni no 18. gs. vidus līdztekus vienkrāsainajiem izplatījās garensvītrāni brunči. 19. gs. vidū un 2. pusē ieviesās šķērsvītrāni un rūtāni brunči (LTTK 1997).

Kuldīgas novadā atšķirīgi no citiem novadiem ir šķērsvītroti brunči pelēkā kvadrātiņu raksta pamataudumā. 19. gs. vidū ieviesās garensvītrāni, šķērsvītrāni un rūtāni brunči.

Alsungas novadā, kura iedzīvotāji sevi mēdz saukt arī par suitiem, brunči austi no košiem audumiem – oranžsarkana, aveņsarkana vai violeta ar sīku lāsojumu, ko panāca ar batikošanas paņēmieni.

Venstpils novadā brunči pārsvarā bija sarkani, austi uz brūniem velkiem, audumā var būt ieaustas baltas, melnas vai dzeltenas strīpiņas.

Ziemeļkurzemes lībiešu vecākie brunči bijuši gareniski strīpāni, tiem lejasmalā piešūtas divas krāsainas lentes. „Teicēju bērniņā ieviesušies arī šķērsvītroti, linu šķēros austi brunči, kā arī rūtāni brunči ar pirkstu platam rūtīm” (LTTK 1997).

Ziemeļkurzemes latviešu sievietes nēsāja garensvītrānus brunčus ar platām, izteiksmīgām svītru joslām. 19. gs. 2. pusē brunču krāsas kļuva īpaši spilgtas, izteiksmīgas un kontrastainas, pateicoties ķīmiskajām krāsām. „Dominēja sarkanie, zaļie, zilie, violetie toņi daudzveidīgās niansēs. Bez senākajiem gareniski svītrānajiem 19.gs.2.pusē bijuši izplatīti arī rūtāni un šķērsvītrāni brunči atturīgākā krāsu salikumā. Rūtāni brunču audumos dažkārt ielasīti sīki raksta motīvi” (Turpat).

Austrumkurzemē Zemgalei tuvajos pagastos vērojams Rietumzemgalei raksturīgs brunču svītru kārtojums, brunču audumi ar ielasītiem rakstiem. Izmantotas košas, kontrastainas krāsas, brunčiem austi smalki, stāvsvītrāni audumi. Raksturīgi ar Lietuvu saistīti zaļo un sarkano toņu salikumi. Rūtātie audumi izplatīti ļoti maz, bet 19. gs. 2. pusē ieviesās visai Latvijai raksturīgie audumi ar tā sauktajām slēptajām rūtīm, kur uzsvērtas horizontālās svītras. Zemgalei tuvākajos pagastos, piemēram, Lestenē, dažkārt brunču svītrās ielasīti puķaini raksti.

Dienvidkurzemes novadā tērpu valkāšanai nav tik viendabīgu pazīmju, kā ir citos novados. Šeit esošos trijos pagastos (Nīcu, Bārtu un Rucavu) var izdalīt vēl katru atsevišķi, bet par to tērpu pētnieki nevar vienoties. Rucavā raksturīgi ir tumši zili brunči, kam ir uzšūts sarkans apmalojums vai raksta josla, pēc 19. gs. vidus uzšūtas arī brokāta lentes. Līdzīgi bijuši arī zaļas krāsas brunči,

bet tie nēsāti retāk. Vēl nēsāti arī vienkārši melni brunči ar sarkanu vai dzeltenu apmalojumu. Nīcā uz tumši zila pamata austas zaļas, dzeltenas, bet visbiežāk sarkanas svītras, kā arī brunču apakšmalā uzšūts sarkans apmetinājums. Bijuši arī melni brunči ar rotātu apakšmalu. Koši oranžie brunči Nīcā parādījušies tikai līdz ar ķīmisko krāsu ieviešanos. Bārtas goda brunči ir melni ar platu sarkanu apakšmalu, kurā aužot ielasīti atsevišķi raksti, retāk pa vidu ieausta sīkrakstaina josla. (LTTK 1997).

Vidzeme dalāma sešos atsevišķos novados - Rietumvidzemes, Ziemeļvidzemes, Lielvārdes, Piebalgas, Krustpils, Austrumvidzemes. Šo novadu tautastērpi veidojušies uz seno latgaļu un lībiešu kultūras pamatiem. Savu iespaidu atstājušas arī ziemeļu kaimiņu - igauņu apģērbu īpatnības. 19.gs.Vidzemes tautastērpos vēl labi saskatāma somugru tautu - lībiešu un igauņu - ģērbšanās tradīciju ietekme. Tās veido Rietumvidzemes un Ziemeļvidzemes atšķirības no izteiktajiem latgaļu kultūras novadiem - Krustpils un Austrumvidzemes (LTTV 1995).

Rietumvidzemes novada tērpi valkāti Rīgas apriņķa lielākajā daļā, Cēsu un Valmieras apriņķu rietumdaļā - izsenis lībiešu apdzīvotajās zemēs. Novada īpatnību veidošanos ietekmējusi ne tikai latviskās un lībiskās kultūras mijiedarbība, bet arī Rīgas kā lielas pilsētas un ievērojama tirdzniecības un amatniecības centra tuvums.

Ziemeļvidzemes novads ietver Valkas un Valmieras apriņķi, izņemot tā rietumdaļu no Mazsalacas līdz jūrai. Ziemeļvidzemes novada tērpi ir līdzīgi Rietumvidzemes tērpiem, bet tieši brunči bija atšķirīgāki.

Lielvārdes novads ietver Lielvārdes, Rembates, Lēdmanes, Vērenes, Laubēres, Jumpravas, Skrīveru, Krapes un daļēji Kokneses, Aizkraukles un Madlienas pagastus.

Piebalgas novada centrs ir Vecpiebalgas un Jaunpiebalgas pagasti. Piebalgas tērpus vēl valkāja apkārtējos Veļķu, Druvienas, Gatartas, Lizuma un Rankas pagastos.

Krustpils novads atrodas seno latgaļu un sēļu kultūru saskares centrā un aptver Krustpils, Ungurmuižas, Vīpes, Līvānu un Aiviekstes pagastus.

Austrumvidzemes tautastērps valkāts Madonas apriņķa lielākajā daļā, atskaitot dažus pagastus ziemeļos no Jaungulbenes un Galkauskas pagastiem, kā arī Cēsu apriņķa austrumdaļā.

Salīdzinot ar Kurzemes tautastērpiem, Vidzemes tērpi šķiet pavisam necili un vienkārši. Tomēr tajos ir izteikta izkopta gaume un radošs gars. Brunči bija viskošākais vidzemnieču apģērba gabals. „Tie bija ļoti dažādi un daudzkrāsaini - svītraini, rūtaini, rakstaini, ar niansētu toņu sabalsojumu. Svītrainie vairāk bija raksturīgi 19.gs.1.pusē un vidū, rūtainie nāca modē gs.2.pusē. Lai gan vidzemnieces savu brunču svītrās un rūtīs ieauda viskošākās, vistrakākās

krāsas, tās nekad nekļuva kļiedzošas, jo tika līdzsvarotas ar auduma pamattona mierīgo pelēkumu, brūnumu vai melnumu” (Turpat). Stingri ievērota krāsu salikumu līdzsvarotība.

Rietumvidzemē brunči bijuši galvenokārt vienkrāsaini, retāk sīksvītroti, bet pēc 19. gs. vidus tie kļuvuši ļoti daudzveidīgi svītraini un rūtaini. Piejūras apvidos iecienīta bijusi zilā krāsa.

Ziemeļvidzemes tērpi ir līdzīgi Rietumvidzemes tērpiem, bet to atšķirība ir tieši brunčos – „19.gs.1.pusē un vidū Ziemeļvidzemē brunčus auda lielākoties garensvītrānus pelēcīgā vai melnā pamattonī, ar daudzkrāsainu smalku svītru kārtojumu. Novada austrumdaļā svītras kārtoja platākas un retākas. 19.gs.2.pusē, kad Vidzemē izplatījās tā saucamās šatiera segas, arī brunču audumos mēdza ieaust pakāpeniski pārejošas nokrāsu joslas, kas no segām atšķīrās ar smalkāku, niansētāku kārtojumu. 19.gs.2.pusē arī Ziemeļvidzemes novadā ieviesās dažnedažādi rūtoti brunču audumi. Viens no izplatītākajiem rūtījumu veidiem bija audu virzienā uzvērtas parupjas šķērsvītru grupas, kuras vertikālajā velku virzienā krustoja retas vienkrāsainas, daļēji ar audiem nosegtas svītras. Šādas rūtis sauca par “slēptajām”. Daudzviet sastopami nelieli simetriski brunču auduma rūtījumi. Igaunijai tuvajos apvidos brunču krāsu gammā dažkārt vērojama līdzība ar igauņu tautastērpu krāsām” (Turpat).

Lielvārdes novadā saglabājušās senas un bagātas folkloras un etnogrāfiskās tradīcijas, kas radušas atspulgu Lielvārdes tautastērpu rakstu daudzveidībā un saskaņotajās krāsās. Pārmaiņas, kas 19.gs.notikušas Lielvārdes tautastērpa ansambli, rosinājušas gan kaimiņu - Rietumvidzemes novada īpatnības, gan arī tuvās Rīgas ietekme.

Lielvārdē 19.gs.vidū un 2.pusē bija pieņemts brunčus aust sarkanus ar melnu rūtījumu. Taču katra audēja centās rūtis veidot atšķirīgas, ieaūžot arī pa kādam citas krāsas pavedienam. Retāk sastopami bija šķērsvītroti brunči.

Piebalgas tautastērps no pārējiem Vidzemes novada tautastērpiem atšķiras ar lielu vienkāršību un atturību kā rotājumā, tā kolorītā. Toties nenoliedzams ir smalkums un gaume, ar kādu darināts ikviens Piebalgas tautastērpa gabals. Piebalga 19.gs.bija tālu pazīstams audēju amata centrs. Audēju meistarība vērojama gan izcili smalkajos kreklu un villaiņu audumos, gan brunču svītru krāsu daudzveidīgajos salikumos.

19. gs. 2. pusē piebaldziešu goda brunči bija melni ar vertikālām krāsainām svītrām tāpat kā daudzviet Vidzemē. Tikai šajā novadā svītras bija sīkākas un blīvāk sakārtotas, ar ļoti plašu krāsu spektru. Dažos Latvijas Vēstures muzejā glabātajos Piebalgas brunčos svītras neatkārtojas gandrīz visā auduma platumā - audēja katrā jaunā svītru joslā izdomājusi citādu krāsu salikumu.

19. gs. vidū Krustpils novadā izplatījās rūtoti brunči ar ļoti bagātu un saskanīgu kolorītu. Senākie vienkrāsainie un svītrainie saglabājās kā darba brunči.

Brunčus Austrumvidzemē auda pārsvarā garensvītrainus gan melnā, gan pelēkā pamattonī. No jaunākā veida brunčiem izplatīti bija šķērsvītrotie ar slēptajām rūtīm. Brunču audumos samērā plaši tika izmantota zilā krāsa. Sens krāsu pāris - tumši zils ar baltu - kopā salikts Praulienas un Sāvienas pagastu rakstainajos brunču audumos. Praulienas un Cesvaines pusē vasaras brunčus ikdienai un darbam auda sīksvītrainus no zili krāsotiem līnītiem un vilnas, pieliekot klāt arī pa kādam citas krāsas pavedienam (LTTV 1995).

Latgale ir kultūrvēsturisks apgabals Latvijas austrumdaļā. Ņemot vērā raksturīgākās un senākās apģērba valkāšanas tradīcijas, Latgales tautastērpus var iedalīt divos lielos lokālos variantos – Dienvidlatgales un Ziemeļlatgales variantā. Dienvidlatgales novada tērps valkāts Daugavpils un Rēzeknes apriņķī, kā arī Ludzas apriņķa lielākajā daļā, par robežšķirtni aptuveni uzskatot Kārsavas, Mērdzenes un Nautrēnu pagastu. Ziemeļlatgales tērps valkāts kādreizējā Abrenes apriņķa teritorijā, kas pēc mūdienu administratīvā iedalījuma atbilst Balvu rajonam.

Atšķirības starp Dienvidlatgales un Ziemeļlatgales tērpiem galvenokārt iezīmējas apģērba gabalos, kas saglabājuši no senatnes pārmantotas tradīcijas, piemēram, krekli. Atšķirīgi ir arī senākie goda tērpu brunči. Dienvidlatgalē tie saglabājušies vertikāli svītroti, bet Ziemeļlatgalē – balti.

Vecākie Ziemeļlatgalē zināmie brunči ir balti, ar rotājuma joslu apakšmalā. Tie atspoguļo senas apģērba darināšanas tradīcijas, kas saglabājušās vēl 19. gadsimtā.

Dienvidlatgales senākie goda brunči saglabājušies svītraini – greidaini, slūksnaini, streipās vai ailiņās austi. Brunčus šujot, svītras kārtotas vertikāli.

Latgales brunču atšķirības iezīmējas nevis pēc to darināšanas vietas, bet gan pēc laika posmiem, kad tie darināti (LTTZ 2003).

Augšzeme jeb Sēlija – baltu tautības sēļu apdzīvota teritorija – ir viens no pieciem Latvijas kultūrvēsturiskajiem apgabaliem, kas aptver daļu no tagadējā Daugavpils rajona, kā arī Jēkabpils un Aizkraukles rajonu Daugavas kreisajā krastā.

Brunči, nebūdam ar tradīcijām cieši saistīts apģērba gabals, savā pastāvēšanas gaitā bijuši vairāk pakļauti pārmaiņām un ietekmēm. Tomēr līdz pat 19. gs. arī brunčos saglabājās noteiktam novadam raksturīgas iezīmes.

Savdabīgi un tieši Augšzemei raksturīgi ir brunči, kuru vertikālajās svītrās parādās lāsumi vai raksta josliņas. Otrais Augšzemei raksturīgais brunču veids ir ar košām, samērā platām

vertikālām svītrām, kas kārtotas bez pamata toņa. Dažos gadījumos brunčiem ar platajām svītrām izdalās pamata tonis – melns vai tumši brūns. Trešais Augšzemei raksturīgais brunču veids ir rūtaini, arī ar slēptām (nesimetriskām) rūtīm vai svītraiņi. Retāk sastopami sīkrūtaini brunču varianti no divu krāsu dzijām. (Turpat).

Secināms, ka dažādu novadu brunčos ir atrodama liela dažādība rakstu un krāsu ritmu ziņā, tos var iedalīt pavisam sīki pēc vietas, kur tas valkāts, un viena novada ietvaros var būt ļoti dažādi. Pēc zināmām līdzībām katra novada tautas tērpa brunči tomēr ir aprakstāmi. Katram novadam ir nosakāms, kāda veida brunči ir nēsāti visvairāk, katrā ir kaut kas īpašs un atšķirīgs. Šo dažādību noteica gan kaimiņu un priekšteču ietekme, gan daba atrašanās vietā (piemēram, zila krāsa piejūras rajonos Vidzemē), gan tirdzniecības ietekme.

1.3. Ritms tautas tērpu brunčos

Tautastērpa brunčos lietotie mākslinieciskie līdzekļi ir krāsa, ornaments, līnija. Jau senatnē tika izmantota krāsa, lai citādi praktiskos un vienādos auduma gabalus padarītu skaistākus un atšķirīgus. Ornaments kā izrotājuma veids kļuva aktuāls tikai vēlākos laikos, kā tas redzams tautastērpu attīstības vēsturē. Latviešu tautai raksturīgs mākslinieciskās izteiksmes līdzekļu veidošanas principi ir ritms – viena motīva, ornamenta atkārtošā vienā apģērba gabalā.

Ģeometriskais ornaments ir pazīstams daudzās pasaules tautās. „Ornamenta etniskās izcelsmes būtiska pazīme ir rakstu salikums jeb kompozīcija, kurā izpaužas katras tautas mentalitātei raksturīgais savdabīgais pasaules uzskats un skaistuma izjūta”. Latviešu ģeometriskā ornamenta kompozīcijas pamatprincipu analīzi plaši un loģiski pamatoti izstrādājis 20.-30.gadu vadošais ornamentikas pētnieks Ernests Brastiņš darbā “Latvju raksta kompozīcija”. Kompozīcijas shematiskās struktūras pamatā E. Brastiņš saskata formu un krāsu ritmu (Brastiņš 1978).

Viens no izplatītākajiem rotājumiem ir rinda – to veido raksta elementu atkārtojums, kas izkārtots vienādos attālumos (LTTK 1997). Brunčos tas parādās kā svītras, kuras var būt gan no dažādām krāsām, atkārtojoties un veidojot noteiktu ritmu, gan arī var būt pildītas ar kādu ornamentu.

Ar saviem bagātīgi izrotātiem tērpiem latvieši ienesa retu skaistumu savās drūmajās dzīvēs. Tautas tērpa rotāšanā raksturīgs ir ģeometriskais ornaments, atrodams dažādās kompozīcijās kreklos, villainēs un brunčos. Centrālā kompozīcija mūsu tērpos ir lietota pavisam reti. Augu vai dzīvnieku ornaments rakstā ir aizgūts no citām tautām un ir pavisam nesens (Garuta 1974: 80).

Var secināt, ka latviešu tautas tērpu brunču krāsas, kas ir bagātīgas un ļoti dažādas, ir latviešu tautas kultūrvēsturiskā mantojuma bagātība, kas liecina par latviešu māksliniecisko dabu, skaistuma izjūtu un gaumi. Caur latvisko ornamentu izpaužas latviešu tautas pasaules uzskats. Izmantotie mākslinieciskie izteiksmes līdzekļi ir šķietami vienkārši, bet tomēr tajos redzama liela dažādība. Ar vienkāršu līniju un no dabiskiem līdzekļiem iegūtu krāsu ritmu panākts košs, daudzveidīgs rezultāts.

1.3.1. Krāsa un ritms

Neraugoties uz ierobežoto augu krāstoņu izvēli, katrā novadā izveidojās savi īpatnēji, tikai tur raksturīgi krāsu salikumi, ko noteica kā tradīcijas, tā darinātāja gaume. Tā, piemēram, Kurzemei kopumā bija raksturīgāki asāki, piesātinātāki krāsu kontrasti nekā Vidzemei.

13.-17.gs. brunči bijuši vienkāršaini, visbiežāk, sevišķi ikdienā valkājami, no nekrāsotas, dabiski tumšas vilnas vai krāsoti augu krāsās tumšbrūnos un zilos toņos, dažreiz ar rotātu apakšmalu (Zariņa 1999: 124). Pārsvarā tomēr novērojams, ka arheoloģiskajos tērpos brunči ir vienkāršaini un bez ornamentiem vai rotājumiem. Ja krāsa bija, tad tā tika iegūta no dabiskām izejvielām. Parasti krāsoja ar augu krāsvielām, kā kodinātāju izmantojot vara vitriolu un sāli (LTTZ 2003). 19.gs.vidū, kad tekstilmateriālus vēl krāsoja ar augu krāsvielām, latviešiem raksturīgs bija klasiskais krāsu četrinieks - zils, sarkans, zaļš, dzeltens (LTTV 1995). Arī Zariņa (1999) raksta, ka rotājumam raksturīgas četras pamatkrāsas – dzeltens, zaļš, sarkans, zils, noteiktās kombinācijās. Krāsošanai izmantoja augu krāsvielas, kas dod samērā maigus toņus.

Koši strīpainie un rūtainie brunči sāka izplatīties tad, kad plašāk pieejamas kļuva ķīmiskās krāsvielas, Zariņa (1999) raksta, ka tas bijis „tikai 18.gs. beigās”, taču Garuta norāda, ka „spilgtās krāsas vērojamas tērpos no 19.g.s. otras puses, kad sāka krāsošanai lietot ķīmiskas vielas. Tad parādās zili violetas, oranžas un spilgti sarkanās krāsas” (1974: 81). Redzama nesakritība datējumā, kad ķīmiskās krāsas sāka izplatīties Latvijas teritorijā.

19. gs. 2. pusē, Latvijā izplatoties anilīna krāsām, augu krāsas pārstāja lietot. Ķīmiskās krāsvielas pieļāva daudz plašāku krāsu spektru. Tautas tekstilmākslā parādījās agrāk neredzēti, ļoti koši violeti, oranži, rozā, sarkani, zaļi u.c. toņi, izzuda klasiskā augu krāsu četrinieka dominante. Ar ķīmisko krāsu dzīpariem bija iespējams panākt plūstošas, saskanīgas tonālas pārejas, tā sauktos šatierus. Kurzemē gan tie bija mazāk izplatīti nekā Vidzemē. Anilīna krāsu iespaidā Kurzemes tautastērpos tonālie kontrasti vēl pastiprinājās.

Ar pirkām krāsām sākumā krāsoja ebreji, kas tās pārdeva. Vēlāk pašas zemnieces iemācījās krāsot (LTTZ 2003).

Pašas pirmās sintētiskās krāsas iepazīna kurzemnieces, brašo jūrasbraucēju sievas un līgavas (Kraukle 2015). LTTK (1997) teikts, ka „krāsas, ievērojamas pārmaiņas Kurzemes tautastērpos veidojās 19. gadsimta 50.-60.gados. Tumši zilo, melno, mēļi violeto brunču vietā Nīcā un Alsungā sāka valkāt spilgti oranžus vai sarkanus. Ziemeļkurzemes un Austrumkurzemes svītraino brunču krāsu paletē pārsvaru guva ļoti spilgti, kontrastējoši toņi. Anilīna krāsas devās uzvaras gājienā un ātri izskauda gadu simtiem valdošo tradicionālo augu krāsu - sarkanā, zaļā, dzeltenā, mēļi zilā – salikumu.”

Zemgalē ķīmiskās krāsvielas varēja ieviesties pēc 1856. gada, kad sākās anilīna krāsu ražošana (LTTZ 2003).

Latgalē dzijas ar pirkām krāsvielām sāka krāsot tikai 20.gs sākumā.

Rakstaino audumu aizsākumi Latvijas teritorijā saistās ar 12.gs. latgaļu pārstaipu audumiem, kas atrasti Ludzas Odukalna kapulaukā. 12. un 13. gs. rakstaino audumu darināšanas tehnika uzskatāma par pamatformu, no kuras vēlāk izveidojušies dažādi audu rakstainie audumi, kas bagāti sastopami 18. un 19. gadsimtā (LTTZ 2003). Rakstainie audumi, kuros ieturēts ritms, galvenokārt tomēr izplatījušies 19. gs. vidū.

Latviešu tautas tērpa krāsu salikumi veidoti ļoti daudzveidīgi, un tie veido dažādus ritmus. Turpmāk aprakstīti brunču rakstu paraugi, kas pievienoti pielikumā.

Kuldīgas novada brunču (skatīt 2.pielikumu 2.1.attēlu) pirmajā piemērā vērojams sarkanas, tumši un gaiši zaļas, oranžas un dzeltenas krāsas ritms. Šīs krāsas mijas bieži, ieaustas dažāda biežuma smalkās līnijās, veidojot atsevišķas joslas, kas mainās ar joslām zaļā krāsā ar nelielām gaišas un tumši zaļas krāsas niansēm. Otrajā brunču paraugā ir tāds pats līniju ritms, bet atšķiras krāsas – sarkanā krāsa likta kopā ar zilgani violetu un pelēcīgi zaļu. Platākajā joslā veidotas rūtis no dažāda diegu izvietojuma un nedaudz atšķirīgiem zaļās krāsas toņiem.

Lībiešu brunčos savukārt nav šādu joslu, kas veidotos no sīkām līnijām – te līnijas veido vienmērīgāku ritmu. Vienā paraugā izmantota sarkanbrūna, zaļa, gaiši zila, dzeltena un melna krāsa. Melnās līnijas ir visbiežāk sastopamas, tās atdala pārējās līniju kombinācijas ar dažādiem krāsu salikumiem vienā joslā. Otrā paraugā melnās līnijas ir dažādā platumā, tāpat kā pārējo krāsu – violetās, vairāku toņu zilās, divu toņu zaļās, brūnās. Krāsu ritms ir neregulārs, lielākā kārtība vērojama pirmajā paraugā, bet otrajā, kaut arī krāsas saliktas pa līnijām, konkrēts ritms ir grūti nosakāms.

Blīdenes brunčiem, tāpat kā pārējiem Kurzemes brunčiem, ir izmantota sarkanbrūna, dzeltenīga, melna krāsa. Šeit ir redzamas arī brūnas un violetas līnijas. Melnās līnijas atkārtojas ritmiski, tās ir vienādā platumā un rada sakārtotības iespaidu. Kopumā Kurzemes brunčos redzams, kas izmantots samērā plašs krāsu spektrs (sarkani, violeti, zili, zaļi, dzeltenī, brūni toņi), visur izmantota melnā krāsa, kas izskatās kā izmantota ritma radīšanai. Krāsas nav izteikti spilgtas, bet drīzāk pelēcīgas. Veidotais ritms ir ļoti daudzveidīgs, tas sastāv no dažāda platumā līnijām, kas atkārtojas sarežģītās kombinācijās.

Vidzemes brunčos 2.pielikumā ievietotajos attēlos redzams, ka ir mazāk sarkano toņu, tie izmantoti tikai dažās līnijās un veido tikai smalkāko līniju joslu. Liepupes un Tūjas brunču paraugos (2.5.attēls) kā pamatkrāsa izmantota vai nu zila, vai pelēcīga krāsa, kas papildināta ar tumšāk pelēcīgi brūnām līnijām, kā arī melnām līnijām, līdzīgi kā iepriekš aprakstītajos brunčos. Melnā krāsa vairāk izmantota Rīgas apriņķa brunču paraugā (2.6.attēls), kur tā mijas ar zaļām līnijām, kam vidū stiepjas vēl viena gaiša līnija. Šis ir ļoti sakārtots un regulārs krāsu ritms, ļoti atšķiras no pārējiem. Citos Vidzemes brunču paraugos gan redzams, ka sarkanā krāsa var būt izmantota bagātīgi arī Vidzemē (2.7., 2.8. attēls), tā mijas ar bagātīgi izmantotām melnām līnijām un nedaudzām smalkām citu krāsu (zilām, zaļām, baltām, dzeltenām). Šīs smalkās līnijas veido interesantu ritmu – starp regulārajām melnajām līnijām ir krāsaino līniju joslas, kas atkārto vienu līniju ritmu, bet krāsu salikums ir atšķirīgs. Tas rada iespaidu, ka brunči ir ļoti krāsaini, un ir grūti uzreiz noteikt, kāds ritms tajos veidots.

Valmieras brunčos (2.9.attēls) izmantota zilpelēka krāsa kā pamatkrāsa, kas kopā ar melno atkārtojas, starp šīm joslām ielaižot sarkanas ar smalku baltu vai dzeltenu līniju papildinājumu. Šeit veidotas dažādas līniju kombinācijas. Regulārās zilās joslas sākumā rada iespaidu, ka ritms ir regulārs un vienkāršs, bet ieskatoties ir ievērojams, ka joslas veidotas trijos dažādos veidos un ir diezgan atšķirīgas. Savukārt Trikātas brunču auduma paraugā līniju platumā izskatās mazāk atšķirīgs, ritms veidots no galvenokārt tumši pelēkām un melnām līnijām, pa vidū liekot citu krāsu līnijas, un šīs līnijas veido ritmu, kur atkārtojas tumša, brūna, sarkana, zaļa līnija ar starplīnijām pa vidū.

Latgales brunču audumu paraugos (2.10., 2.11. un 2.13.attēls) visvairāk izceļas rozā un violetā krāsa, kas nebija tipiski pārējiem aprakstītajiem novadiem. Šīs līnijas mijas ar līnijām zilā, zaļā, dzeltenā, baltā un pelēcīgā krāsā, bet melno līniju ir pavisam maz. Tās neveido regulāru ritmu, bet ir drīzāk kā papildinājums pamatritmam, kas būtu rozīgos un violetos toņos. Bukmuižas (2.10.attēls) brunču auduma paraugā vērojams ritms, kuru veido atšķirīgu krāsu

līnijas viena un tā paša sakārtojuma modelī. Viens un tas pats modelis vērojams gan platās, gan šaurākās joslās. Jasmuižas brunčos tajā pašā attēlā izmantoto krāsu nav daudz, tās atkārtojas stabilā ritmā, mijoties violeti zilām, pelēkām un iesarkanām līnijām. Bērzgales brunču auduma paraugā (2.11.attēls) vērojama krietni bagātāka krāsu palete, kas veido šķietami haotisku un neregulāru ritmu, bet labi ieskatoties var apjaust, ka ritms veidojas, bet tas ir krietni komplicētāks par, piemēram, Bukmuižas un Jasmuižas brunču paraugā redzamajiem ritmiem.

Nautrēnu un Neretas brunču audumos (2.12.attēls) redzami ritmi, kas arī veidoti no diezgan plašas krāsu paletes, bet ritms ir skaidrāk nosakāms, vienveidīgāks. Tajā apvienotas platākas tumši zilas, zaļas un sarkanas līnijas un šaurākas gaišas, sarkanas, violetas līnijas.

Kā piemērs minēti arī piektā izšķirtā novada tērpi, lai arī skolēniem tie netika piedāvāti. Augšzemes brunču audumu paraugos (2.13., 2.14.attēls) redzami atšķirīgi krāsu ritmi, tajos ir vairāku toņu violetas, zaļas, sarkanīgas, dzeltenas, zilas, oranžas līnijas, un melno līniju nav arī daudz, līdzīgi kā Latgalē. Melnais izskatās vairāk kā tumši zils tonis, tas nav izteikti melns kā bija novērots citos paraugos.

Rubas brunču audumu paraugi (2.15.attēls) var būt salīdzināmi ar Rīgas apriņķa brunčiem – tiem ir līdzīgs krāsu ritms, mijoties melnajām līnijām ar vienveidīgas krāsas zaļām vai sarkanām līnijām. Džūkstes brunču audumu paraugā (turpat) arī atkal redzam tumšo krāsu kā dominējošo, bet tā papildināta bagātīgi ar gaiši zilu un brūniem toņiem. Kopumā Zemgales brunči ir veido stabilākus, noteiktākus ritmus gan krāsu, gan līniju ziņā.

No aprakstītajiem brunču paraugiem redzams, ka ne tikai izmantotās krāsas ir daudzveidīgas, bet palete vēl bagātāka padarīta, izmantojot dažādus vienas krāsas toņus. Zaļas, zilas, brūnas, sarkanas krāsas toņi ir visizplatītākie, veidojot dažāda platuma līnijas un veidojot krāsu ritmu bagātīgu.

1.3.2. Ornamenti un ritms

Pirmajiem ornamentiem ir piedēvējama mitoloģiska nozīme – tie simbolizēja neizskaidrojamās dabas spēkus, dievības. 19.gs., kā var spriest no etnogrāfisko ekspedīciju vākumiem, tautā pārsvarā bija zudusi ar senajiem mitoloģiskajiem priekšstatiem, dabas spēku personificējumiem un maģiskajiem rituāliem saistītā ornamenta simbolisko nozīmju izpratne, par galveno kļūstot estētiskajam, rotājošajam principam (LTTK 1997). Latviešu ornamentī ir saglabājuši savu daudzveidību, tikai to nozīme no mitoloģisko spēku pielūgšanas funkcijas pārveidojās par dekoratīvu un mūsu tautai raksturīgu izgreznojuma veidu. Latviešu ornamentī

redzami gan šallēs, gan cimdos, gan aprocēs, arī rotaslietās, ko nēsāt ap kaklu, ir redzamas tā saucamās latviešu „spēka zīmes”, piemēram, Ūsiņa zīme vai Ugunkrusts. Šī ornamentu popularitāte, iespējams, skaidrojama ar tradīciju spēku, kas no cilvēku zemapziņas diktē daudzas ikdienas darbības, kā piemēram, apģērbu un rotaslietu iegādi. Ir cilvēki, kas ar šiem ornamentiem vēlas sev, savai ģimenei, bērniem, draugiem nodrošināt mistisko spēku aizsardzību, lai gan it kā ticība šādu spēku eksistencei nav vairs tik aktuāla, kāda tā bija laikmetā pirms zinātnes skaidrojumiem par pasaules uzbūvi un procesiem tajā.

Ornamentiem nenoliedzami piemīt rotājošā funkcija, kas varētu būt galvenais iemesls, kāpēc izrotātu apģērbu, rotaslietu un pat sadzīves priekšmetu aktualitāte vēl arvien ir pastāvoša. Jau no senatnes latviešu tautā ir izveidojies izkopts stils, kas balstās uz vienkāršām formām, krāsām un ornamentu. Turklāt pārsteidzoša ir nebeidzamā daudzveidība rotājumā. Latviešu tautastērpa brunči ir tam liels pierādījums, ka ar vienkāršu līniju, šauru krāsu paleti un ritmu iespējams panākt tik daudzveidīgus rakstus, ka ikvienam apriņķim ir savi raksturīgie brunču stili. 2. pielikumā redzamajos brunčos vērojams, cik dažādi var būt brunči, kas izrotāti ar vienkāršu līniju rakstu, un tas plašāk izanalizēts nākamajā apakšnodaļā.

1.3.3. Līniju ritms

Brastiņš apraksta, ka cilvēka nepieciešamība pēc ritma ir radusies dabiski, jo jau dabā un darbā senatnē bija ritms, kas dziļi iestrādājās cilvēka dabā, tāpēc vēl mūsdienās „mākslām jābūt ritmiskām un uz rituma principiem jābalstās kompozīcijai” (Brastiņš 1978). Ritms redzams visur: gan neorganiskajā dabā (kristālos), gan organiskajā (augi un dzīvnieki), gan cilvēka radītajā, ko var skaidrot ar cilvēka dabisko tieksmi atdarināt. Vēl vairāk ritma dabisko būtību uzsver fakts, ka arī laiks ir ritmisks – diennakts, gadalaiki, cilvēku mūži – viss notiek ritmiski.

Latviešu tautas tērpu brunču rotājošais elements bieži ir līnija vai rūtis. Gan brunčos izmantotajās krāsu līnijās un rūtīs ir vērojams statistiskais ritms (skatīt 1.pielikumu). To var veidot vai nu horizontālas, vai vertikālas līnijas, vērojami ļoti daudzveidīgi krāsu salikumi. Ernests Brastiņš apgalvojis, ka ritms ir „ikviena ornamenta pirmamatā, kā tā neiztrūkstošais uzbūves princips un plāns” (1978). Arī Valija Nadziņa raksta, ka ritms ir „ļoti svarīgs ornamenta uzbūves līdzeklis, kas nosaka visu raksta elementu izkārtojumu līnijā vai laukumā” (Nadziņa 2012).

Ritms veidojas, atstājot noteiktus attālumus starp ornamenta elementiem, kas atkārtojas. Baiba Vaivare, Māra Urdziņa, Mārīte Kokina un Dace Pudāne eksperimentālajā mācību grāmatā definē, ka ritms veidojas, „grupējot dažādu virzienu, veidu un dažādas uzbūves līnijas gan brīvi,

gan noteiktā secībā” (Mājturība 1998). „Ritms atsevišķos elementus sasaista rindās, kas ir visvienkāršākais kompozīcijas veids” (Nadziņa 2012). Ritma paraugus brunčos var skatīt 2.pielikumā. Tajā redzami brunči sakārtoti pa novadiem. Starp daudzajiem brunču audumu paraugiem izvēlēti tie, kas atbilst līniju ritmam, dažos parādās arī rūšu elementi, piemēram, Kurzemes brunčos, bet uzsvars likts uz brunčiem, kuru rotājošais elements ir krāsainas līnijas. Turpmāk aprakstīti un analizēti šajos paraugos redzami līniju ritmi.

Kuldīgas brunču audumā (2.1.attēls) vērojams ritms, kur daudzu smalkāku līniju josla mijas ar platāku joslu, kas ar vienas krāsas palīdzību sadalīts rūtīs. Smalkās līnijas vienā paraugā ir 14, bet otrā izšķiramas deviņas.

Lībiešu brunču audumu paraugā (2.2.attēls) līniju ritms ir atšķirīgs – ja pirmajā paraugā ir skaidrs līniju platuma ritms, tad otrajā tas nav tik viegli nosakāms, veidots sarežģīts ritms no dažāda platuma līnijām. Atšķirībā no Kuldīgas brunčiem, šiem nav rūšu, ir tikai līniju ritms, kas veido interesantu kompozīciju.

Blīdenes brunču audumā (2.3.attēls) arī tikai līnijas veido ritmu – vienā paraugā to veido vidēji šauras līnijas, kuru platums gan ir atšķirīgs, un tas veido regulāru ritmu. Otrajā arī regulārs ritms, bet to veido platas un ļoti platas līnijas, pa vidu ielaižot tikai šaurākas tumšas līnijas. Tumšās līnijas vizuāli ierāmē krāsainās līnijas, un arī šo līniju šaurums uzsver rāmīša iespaidu.

Irlavas brunčos vērojams vēl citādāks ritms, nekā bija pārējos Kurzemes brunčos – šeit līniju platums ir visvienādākais un veido viskārtīgāko ritmu. Tumšās līnijas ir pat visplatākās.

Kopumā Kurzemes brunču līniju ritmi ir veidoti no daudzām dažāda platuma līnijām, bagātīgi izmantojot smalkas līnijas un to grupas.

Drabešu auduma paraugā (2.4.attēls) redzams, ka ar ļoti atšķirīgām tumšajām līnijām veidots sarežģīts ritms. Līdzīgi ir arī Liepupes un Tūjas brunču audumu paraugos (2.5.attēls), kur ritms ir grūti veidots no bagātīgas līniju platumu daudzveidības, kaut arī izmantotā krāsu palete nav tik bagāta. Platas vienas krāsas joslas mijas ar smalkāku joslu apvienojumu. Savukārt Rīgas apkārtnes brunču auduma paraugā (2.6.attēls) redzams daudz stabilāks un skadrāks ritms, veidots no teju vienāda platuma līnijām, kas atkārtojas regulāri un pastāvīgi. Līdzīgs ritms šim ir redzams arī Zemgales brunčos no Rubas (2.15.attēls), kur atkārtojas pat līdzīga krāsu palete. Stabils ritms ar ļoti līdzīga platuma līnijām vēl redzams Trikātas brunču auduma paraugā (2.9.attēls) un Drabešu auduma paraugā (2.8.attēls), bet pārējos Vidzemes brunčos ritms ir arī daudzveidīgs un veidots no dažāda platuma līnijām, gluži kā Kurzemes brunčos.

Latgales brunču ritmi sastāv no vairāk smalkām līnijām, nav īsti ielaistu platu joslu, līdz ar to ritms veidojas bagātīgs un daudzveidīgs, to ir grūti noraksturot, jo līniju platumi variē daudz un veido atšķirīgas joslas.

Augšzemes brunču audumu paraugos (2.13., 2.14.attēls) atkal redzamas platakās joslas, kas mijas ar smalkākām un pavisam smalkām. Šo brunču ritmi arī ir pārsvarā grūti aprakstāmi, jo ritms ir tik bagātīgs.

Zemgales brunču audumu paraugos (2.15.attēls) savukārt redzams stabils, vienkāršs, viegli aprakstāms ritms – tas veidots no līdzīga platuma līnijām, atkārtojoties vienam modelim (plats, šaurāks, šaurāks, platāks, plats). Džūkstes auduma paraugā ir atšķirīgs ritms, bet arī te plato līniju atkārtotāšanās rada iespaidu, ka ritms ir vienkāršs.

Kopumā brunču līniju ritmi ir ļoti daudzveidīgi, līniju platums mainās no ļoti plata līdz ļoti šauram. Tas veido bagātīgas kombinācijas, kuras skolēniem varētu patikt atkārtot un tādējādi rosināt interesi par mākslu un tautastērpa brunčiem.

2. PEDAGOĢISKIE UN PSIHOLOĢISKIE NOSACĪJUMI MĀCĪBU

SATURA IZVEIDEI

2.1. 5.klases skolēnu vecumposma īpatnības

Skolēns 5.klasē parasti sāk jaunu attīstības posmu – sākas pusaudžu vecums, kas ir pāreja no bērnības uz jauniešu periodu, notiek pāreja no sākumskolas uz pamatskolu, veidojas jaunas personības šķautnes, piedzīvojot bioloģiskas, psiholoģiskas un sociālas pārmaiņas. Ēriks Ēriksons to aprakstīja kā „fizioloģiskās augšanas, garīgā brieduma un sociālās atbildības priekšnosacījumu posmu, kas ļauj pieredzēt un pārdzīvot psiholoģisko krīzi” (Ēriksons, 1998). Dažādās teorijās, atkarībā no specifikācijas, šis posms var būt atšķirīga garuma, bet kā tā sākums tiek minēti 11 gadi, kas ir tipiskais vecums 5.klases skolēniem.

Guna Svence (1999: 120) apraksta pusaudžu periodu kā laiku no 11 līdz 15 gadiem. Šajā vecumā norit visstraujākā augšana, ko var saukt arī par augšanas attīstības kulmināciju. Rita Geske norāda šādas pazīmes: ātri veidojas nogurums, tiek traucēts sirdsdarbības ritms, mēdz būt arī paaugstināts asinsspiediens. Izteikta darbaspēju pazemināšanās (Geske 2005). Projektā “Jelgavas skolotāju profesionālās kompetences pilnveide tehnoloģiju un zinātņu jomā” aprakstītas šīs bioloģiskās pārmaiņas, piemēram, “intensīvi attīstās reproduktīvie orgāni, palielinās tauku daudzums, muskuļu masa, palielinās un nobriest dzimumorgāni” (Projekts 2007), un apgalvots, ka “šo pārvērtību periodu pusaudži ļoti pārdzīvo” (turpat). Lielo fizioloģisko pārmaiņu un jauno izjūtu ietekmē pusaudzis bieži jūtas apjucis, neiederīgs, viņam būtiski ir meklēt savu identitāti un iegūt drošības sajūtu un pozitīvu apstiprinājumu, ka viss, kas notiek, ir normāli un pareizi. Šīs izjūtas arī ir ņemamas vērā un var būt ietekmējošs faktors mācību procesa norisē, jo fiziskā labsajūta (jušanās labi savā ķermenī) pēc biheiviorista Abrahama Maslova (Green 2000) ir cilvēka pamatvajadzība un priekšnosacījums citu funkciju veikšanai, to skaitā arī interesei par mācībām, motivācijai un tieksmei pēc pašattīstības un izglītības.

Pēc Ērika Ēriksona, šī ir piektā attīstības stadija – agrā jaunība, kas saistās ar identitātes krīzi. Notiek aktīva identitātes meklēšana un apzināšana. Regīna Baltušīte apraksta, ka “pusaudzis grib zināt, kas viņš īsti ir, un šajā vecumā arī izmēģina dažādas lomas, mēģina rast atbildi uz jautājumiem – kāds esmu kā draugs, kāda profesija man derētu. Pusaudžu vecumā ar to ir jātiek skaidrībā.” (Baltušīte, 2006: 72). Ēriksons norāda, ka identitātes krīze nepieciešama, lai spētu izprast sevi, pieņemt lēmumus, asāk spriest un gūt panākumus (Ēriksons, 1998: 73). Viņš apgalvo, ka personiskās identitātes apzināšana balstās uz savas viengabalainības un eksistences

ilgstamības apzināšanos laikā un telpā, un šī viengabalainības izjūta rodas, ja cilvēks tiek iesaistīts tradīcijās, ievirzēs un priekšstatos, kurus rada konkrētā sabiedriski kultūrvēsturiskā vide (Turpat). Šim nolūkam nacionālās identitātes apzināšanās veicināšana caur tradicionālās kultūras izmantojumu mācībās spēlē nozīmīgu lomu, un ir nepieciešams iedrošināt tās izmantojumu.

Arnolds Valtneris izceļ, ka pusaudzis vairāk cenšas izprast mācību jēgu un iedziļināties tajā. Šāda vēlme saistīta ar augstāko neirālo darbību, kas visciešāk saistīta ar mācību procesa apguvi (Valtneris 2001). Pusaudzis vairs nevēlas vienkārši paklausīt un izpildīt skolotāja uzdoto uzdevumu, bet grib saprast, kāpēc tas ir jādara. Veidojas raksturīgs dumpinieckums, pretošanās tai kārtībai, kāda bijusi līdz šim, vēlme pēc jēgpilnām mācībām. Interese var novirzīties uz citām lietām, ne mācībām, ja tās nav pietiekami interesantas, iesaistošas un neatbilst pusaudža sevis un jēgas meklēšanas vajadzībām. Saistot to ar identitātes krīzi, skolēns savu identitāti veido vidē, kas viņu interesē un iekļauj. Tādēļ skolotāja uzdevums ir radīt skolā tādu vidi, ar ko skolēns varētu identificēties un stiprināt savu personību caur moralām, ētiskām, estētiskām vērtībām, kas bagātīgi atrodamas tautas tradicionālajā kultūrā.

Skolēna personības veidošanas procesā nepieciešams par pamatu ņemt divas pieejas: kultūras izpratni un pašizpaušmi mākslā, raksturots mācību satura un pieejas aprakstā *Skola 2030*.

Kultūras izpratne. Raksturo savu un kultūras piederību un vērtības; ir piedzīvojis daudzveidīgas tradīcijas, rituālus un svētkus; ir līdzdarbojies kultūras mantojuma saglabāšanā un tradīciju pārmantošanā; skaidro parādības, kas apliecina sabiedrības un kultūru daudzveidību un globalizācijas izpaušmes reālajā un digitālajā vidē; sadarbojas ar citu kultūru pārstāvjiem; novērtē sevi un savus vienaudžus kā kultūras notikumu auditorijas daļu.

Pašizpaušme mākslā. Praktiski darbojas, iztēlojas un gūst prieku radošajā procesā; atklāj un pilnveido savus radošos talantus, zināšanas, prasmes un tehnikas dažādos mākslas veidos; vērtē un interpretē daudzveidīgus radošās izpaušmes veidus; piedzīvo klātienē kultūras notikumus, gūstot emocionālo un estētisko pieredzi un attīstot personiskās kultūras vajadzības.

Šāda pieeja mācību procesam ir ļoti laba, lai dabiskā interese par mācībām un zinātkāre pusaudžu vecumā nepazustu skolas akadēmiskajā vidē, bet tiktu atbalstīta vēlma darīt un radīt un lai skolēns tiktu veidots par patstāvīgu, radošu, uzņēmīgu, un galvenais, ieinteresētu jaunieti.

Pārmaiņas, kas pusaudzī notiek gan sociālā, gan fizioloģiskā līmenī, ietekmē pašu būtiskāko izmaiņu personības līmenī – identitātes veidošanos un nostiprināšanos. Identitātes meklējumi ir veids, kādā pusaudzis meklē drošību pasaulē, kas strauji mainās. Pusaudzīm svarīgi, lai mācības būtu jēgpilnas un palīdzētu izprast pasauli un atrast personīgo identitāti.

Nepieciešams piedāvāt dažādus veidus, kā pusaudzis var izprast sevi, bet paralēli nodrošinot iespēju piedzīvot un iepazīt stabilitāti tradīcijās, demonstrējot vērtības, kas rodamas nacionālajās kultūras vērtībās.

2.2. Ritms 5.klases vizuālās mākslas mācību saturā

Pašreizējā pamatizglītības standartā vizuālās mākslas saturs 5. klasei nosaka ritmu (un simbolu) kā vienu no septiņiem galvenajiem apguves tematiem, kam ieteicamajā programmā paredzētas 4 stundas. Apakštemati ir etnogrāfija un muzeja apmeklējums. Izmantojamie materiāli var būt latviešu etnogrāfijas paraugi (šajā gadījumā tautastērpa brunči), kā arī dažādi materiāli zīmēšanai un gleznošanai (šajā gadījumā izmantoti krāsainie zīmuļi, guaša krāsas un flomāsteri, kā arī krāsainais papīrs aplikācijas veidošanai). Ritma zināšana un salīdzināšana ar citiem izteiksmes līdzekļiem ir viens no sasniedzamajiem rezultātiem 5.klases noslēgumā. Skolēnam jāsaprot, kas ir ritms, jāprot to saskatīt un salīdzināt dažādās vietās. Paredzēts, ka skolēniem jāprot arī saskatīt daudzveidīgas radošo darbu idejas dabā un apkārtējā vidē, piemēram, apģērbā, dabā. Kā mērķis pamatizglītības programmas paraugā ir minēta arī mācīšanās saskatīt skaisto un neparasto dabā un kultūrvidē, izturēšanās pret to saudzīgi. Šādu ētisko vērtību attīstīšana ir īpaši svarīga, jo māca bērniem būt iejūtīgiem, atbildīgiem, rīkoties saprātīgi un ar saudzīgu attieksmi pret pasauli, kurā dzīvojam.

Projektā *Skola 2030* kā viens no mērķiem pamatskolas skolēnam ir līdzdarboties „kultūras mantojuma saglabāšanā un tradīciju pārmantošanā” (*Skola 2030*, 2017) Šeit labi iederas tautastērpu studijas, rakstu pētīšana, iedziļināšanās tajā, kā agrāk cilvēki darināja savus apģērbus, kā izvēlējās krāsas un ornamentu. Mērķi vizuālās mākslas stundām jeb, kā tas tiek nosaukts mācību satura un pieejas aprakstā, kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslā mācību jomā, ir daudzveidīgi un iekļauj:

- 1) dažādu izteiksmes līdzekļu raksturošanu, kombināciju iespēju izvērtēšanu un pielietošanu radošā darbībā atbilstoši mērķim;
- 2) daudzveidīgu radošās izpaušmes veidu sociālajā un kultūras kontekstā vērtēšanu un interpretēšanu;
- 3) daudzveidīgu kultūras pasākumu piedzīvošana klātienē, reflektēšana;
- 4) savas unikālās piederības kādai noteiktai dzīvesvidei pamatošana, sevis kā kultūras mantojuma veidotāja novērtēšana.

Atbilstoša šī pētījuma tēmai ir lielā ideja par mākslu kontekstā: „Ar radošas darbības palīdzību cilvēks pauž un pēta savu identitāti, izprot un novērtē savus un citu pasaules uzskatus, tradīcijas, kultūras mantojumu un inovācijas” (Skola 2030 2017). Savas nacionālas identitātes pētīšana un nostiprināšana nav paredzēta kā garlaicīgs un teorētisks lekciju tipa mācību process, bet tieši otrādi – tajā neatņemami ir paredzēta radošā darbība, atklājot un izzinot citu (šajā gadījumā – seno latviešu) pasaules uzskatus, latviešu kultūras mantojumu, lai, uz to balstoties, atklātu sevī savas saknes, novērtētu vēsturi, kas ir mūs atvedusi līdz šai dienai, un spētu iet tālāk ar stipru piederības apziņu un drošu izpratni par savu nacionālo identitāti.

Tā kā pētījums veikts skolā, kas realizē mazākumtautību pamatizglītības mācību programmu, interesanti, kā šāda ideja un mērķi tiktu sasniegti šajās skolās, kur mācās skolēni, kuru nacionālā identitāte nesaistās ar latviešu kultūrvēsturi vai saistās ar to tikai neilgā jaunākās vēstures posmā. Iespējams, ka citu tautību skolēni var caur šīm mācībām iegūt dziļāku izpratni, cieņu un interesi par valsti, kurā dzīvo šobrīd, un varbūt iegūt interesi izpētīt paši savas kultūras vēsturi, salīdzināt dažādu tautu tradīcijas un kultūrvēsturisko mantojumu, izvērst šo tematu plašāk un ritma mācīšanos realizēt caur dažādu tautu tradicionālajiem tērpiem un to izpēti.

3.UZDEVUMU KOPAS IZVEIDE UN APROBĀCIJA

3.1. Uzdevumu kopas izveide

Pusaudžu identitātes krīzes būtisks faktors ir mācību interese, jo tā nosaka, kādā vidē pusaudzis gribēs atrasties un kādu ietekmju iespaidam pakļaus savas personības veidošanos. Skolotāja uzdevums ir radīt vidi, kurā pusaudzis justos ērti, droši, ieinteresēti, rastu atbildes uz sevi interesējošiem jautājumiem un sekmīgi attīstītu spēju spriest, pašmotivāciju, apzinātu mācīšanos un darbošanos un pozitīvu pašvērtējumu. Mūsdienu izglītības tendences arī norāda uz cilvēka personības attīstīšanas lielo nozīmi, saprotot, ka tikai drošas, patstāvīgas un pašpietiekamas personības izveide ir būtiskākais priekšnosacījums izdzīvošanai mūsdienu mainīgajā pasaulē.

Jau Geidžs un Berliners (1999) uzsvēra, ka ir nozīmīgi sagatavot jauno paaudzi dzīvei strauji ekonomiski un tehnoloģiski mainīgajā laikā. Viņu uzstādītie priekšnoteikumi iekļāva izglītības kvalitāti, tieksmi pēc mūžizglītības, skolēnu spēju sasniegt iecerētos mērķus un spēju pašiem uzņemt atbildību par savām veiksmeš un neveiksmeš. Nav iedomājams, ka šādi priekšnoteikumi varētu rasties bez skolēnu intereses par mācībām.

Džeroms S. Bruners (*Jerome S. Bruner*) norāda, ka modernā pedagogija tiecas uz bērna apzinātu mācīšanos, un skolotāja uzdevums ir palīdzēt bērnam kļūt metakognitīvam – apzināties savu domāšanu un mācīšanos tikpat lielā mērā, kā apgūstamo mācību priekšmetu. (Bruners 2006) Arī šajā definīcijā mācību intereses nepieciešamība ir neizbēgama, un tā sakņojas sevis, savu vēlmju, vajadzību un personības izpratnē. Ir skaidrs, ka skolā sēdēšana skolā un lekciju klausīšanās un monotona atkārtošana vairs nav iedomājama, un tas virza mūs uz praktisko pieeju un personīgā piedzīvojuma nepieciešamību.

Iespējamās Misijas direktors Kārlis Andersons saka: „Skolēnam ir jāredz skolā mācītais sasaistē ir ikdienu. Nevar vairs vienkārši pastāstīt par formulu, kas jāiemācās no galvas. Skolēnam ir jāzina, kā tā noderēs dzīvē, kā to var izmantot sadzīvē.” (Andersons 2017) Tas ir novērots arī skolās, ka bērni vislabāk mācās, praktiski darbojoties, un izprotot darbošanās jēgu.

Latvijas izglītības projekta *Skola 2030* aprakstā teikts:

„Pasauli mūsdienās raksturo globalizācija, informācijas tehnoloģiju attīstība un vērtību daudzveidība, līdz ar to cilvēku darbība visdažādākajās jomās kļūst arvien plašāka un neparedzamāka. Ja turpmāk vēlamies dzīvot attīstītā sabiedrībā, mūsdienu bērniem ir jāiemācās dzīvot pasaulē, kas nepārtraukti mainās, un nākotnē jābūt gataviem radīt līdz tam nepieredzētu

ekonomisko, politisko, sociālo un kultūras vidi.” Šis jaunākās nostādnes precīzi atspoguļo situāciju šobrīd, un ir ņemamas vērā, radot mācību saturu un procesu, kas atbalstītu ne tikai pusaudža vecumposmam raksturīgās vajadzības, bet arī tās vajadzības, ko mums visiem izraisa pašreizējā laikmeta raksturiezīmes.

Šobrīd raksturotais skolēna redzējums iekļauj mērķtiecību, lietpratību, patriotismu, interesi par sabiedrības vēsturi un nākotni. „Jaunietis gūst mūsdienīgas lietpratības izglītību un kļūst par personību ar pašapziņu, kurš ciena un rūpējas par sevi un citiem; lietpratēju izaugsmē, kam mācīties nemītīgi un ar aizrautību ir kļuvis par ieradumu; atbildīgu sabiedrības dalībnieku, kurš iedziļinās, līdzdarbojas un sadarbojas, un radošu darītāju, kurš ievieš inovācijas” (Skola 2030 2017). Tradicionālā kultūra ir neatņemama sastāvdaļa izglītībā, kas grib izaudzināt savas valsts patriotu, kultūras mantojuma sargātāju, saglabātāju un turpinātāju.

Projektā *Skola 2030* nosaukts pamatzglītības mērķis: „skolēni, kuri mācās ieinteresēti, atbildīgi un prasmīgi; līdzdarbojas sabiedrības dzīvē, sadarbojas, ir Latvijas patrioti; ir apguvuši zināšanu sabiedrībā pieprasītas pamatprasmes un caurviju prasmes; ir attīstījuši veselīga dzīvesveida ieradumus” (Skola 2030 2017). Šo izglītības nostādni raksturo kompetenču pieeja, kas caurvijas visiem mācību priekšmetiem un paredz galvenokārt iepriekš aprakstītas personības attīstīšanu vairāk par vienkāršu akadēmisku mērķu (iemācīties lasīt, rakstīt un rēķināt) sasniegšanu. Nav grūti iedomāties, ka uz pašam savas personības iepazīšanu un attīstīšanu vērstas mācības skolēniem šķistu daudz interesantākas par mācībām, kas ir tendētas uz skolotāja darbu un akadēmiskajiem sasniegumiem ar mērķi apgūt atkārtotā mācību mācību.

Iepriekš aprakstītās tendences uzskatos par izglītību norāda uz to, ka pusaudžu iekšējā nepieciešamība pēc jēgpilnām, uz droša pamata veidotām mācībām, kas palīdzētu nostiprināt identitāti, atraisīt patstāvību un mācīties reaģēt uz pārmaiņām un pielāgoties tām, rod atsaucību un atbalstu. Pedagoģa uzdevums ir izprast šīs nepieciešamības un bagātīgi ieguldīt laiku un resursus, plānojot mācību saturu atbilstoši. Kā pašsaprotams mērķis ir nosaucams tas, ka skolā tiek radīti apstākļi un priekšnoteikumi skolēnu patstāvīgai un radošai, atbildīgai un veiksmīgai dzīvei, sniegtas nepieciešamās zināšanas, attīstītas katra skolēna prasmes, iemaņas, pilnveidotas viņa izaugsmes iespējas.

Balstoties uz iepriekš aprakstītajām mūsdienīgajām izglītības tendencēm un vajadzībām, kas balstītas ne tikai laikmeta prasībās, bet arī vecumposma īpatnību prasībās, autore izstrādāja stundu plānus ar pamatzglītības standartam un jaunajām izglītības prasībām atbilstošu mācību

saturu, iekļaujot praktisko darbošanos skolēnu nacionālās pašapziņas veidošanai caur tautas tradicionālā mantojuma iepazīšanu.

Tika ievēroti šādi priekšnosacījumi:

- izvirza skolēniem skaidrus un jēgpilnus sasniedzamos rezultātus;
- mācību procesā piedāvā daudzveidīgus, kompleksus, personiski nozīmīgus uzdevumus, kas dod iespēju veidot patiesu izpratni, savstarpēji saistīt mācību procesā apgūto, rosina izvēlēties piemērotākos problēmu risināšanas paņēmienus;
- nodrošina atbilstošu atbalstu un regulāru atgriezenisko saiti mācību laikā;
- rosina skolēnus reflektēt par savu mācīšanos un domāšanu.

Viens no svarīgākajiem priekšnoteikumiem īstenojot mūsdienīgas lietpratības izglītību, kuras rezultāts ir patiesa izpratne, pārnese, lietpratība, ir esošās vērtēšanas prakses pārvērtēšana, atbilstoši saskaņojot vērtēšanas formu un saturu. Lietpratību iespējas demonstrēt vienīgi darbībā, tādēļ nepieciešams attīstīt un nostiprināt snieguma vērtēšanu skolas ikdienā. Izšķirīgi svarīgi ir skolās nostiprināt tādu organizācijas un mācīšanās kultūru, lai vērtēšana veidotos par ikdienas atbalstu skolēna sniegumam. Skolēnam ir nepieciešami skaidri viņa darba vērtēšanas kritēriji, lai viņš pats, skolotājs un arī viņa vecāki varētu izvērtēt sasniegto un sekot izaugsmei. Atgriezeniskā saite par darbu ir vērtīga brīdī, kad sniegumu vēl ir iespējams uzlabot. Svarīgi gala rezultāta vērtēšanu mācīšanās noslēgumā papildināt ar vērtēšanu mācoties, lai skolēni iegūtu sapratni par savu sniegumu un to uzlabotu regulāri.

Uzdevumu kopa un tās analīze

1.uzdevums

Vizuālās mākslas stundas tēma: „Jauns brunču ritms, izmantojot tautas tērpa krāsas” (skatīt 3. pielikumu).

Mērķis: Veicināt izpratni par krāsu salikumu latviešu tautas tērpā. Apgūt prasmi izveidot krāsu līniju ritmu.

Uzdevumi:

1. Pētīt latviešu tautastērpu.
2. Veicināt spēju uztvert krāsas.
3. Veidot savus krāsu salikumus.
4. Veicināt izpratni par ritma veidošanos un dažādību tautas tērpa brunčos.
5. Veicināt praktisko iemaņu attīstību – skicēšana un krāsošana ar krāsu zīmuļiem.

Mācību metodes:

- Praktiskais darbs.
- Stāstījums.
- Saruna (mācību dialogs).
- Vizualizācija.

Laiks: viena mācību stunda - 40 minūtes.

Nepieciešamie materiāli:

- Power Point prezentācija par tautas tērpa brunču dažādību.
- Planšetes ar dažādiem latviešu etnogrāfiskā tērpa brunču piemēriem.
- Darba izpildes paraugs.
- Krāsainie zīmuļi, lineāls, A3 papīrs.

Vērtēšanas kritēriji:

- Krāsu atbilstība tautas tērpiem (2.p.)
- Krāsu salikumi (ieskicēt dažādas idejas, kā var salikt krāsas) (2.p.)
- Divu dažādu ritmu veidošana (4.p.)
- Tehniskais izpildījums (2.p.)

Stundas gaita:

Stundas ievadā skolēni klausās skolotāja stāstījumā par latviešu tautastērpa brunču atšķirību dažādos novados. Skolotāja demonstrē un kopā ar skolēniem analizē piemēru, cik dažādi var būt brunči. Pēta brunču krāsu salikumus, ritmus, toņus un ornamentus.

Stundas otrajā daļā skolotāja skaidro uzdevumu un rāda savu darba izpildes piemēru. Katram skolēnam tiek izdalīts tautastērpa piemērs, kurā skolēnam ir jāaskata un jāiezīmē visas noskatītās krāsas. Tālāk skolēni ar ieraudzītajām krāsām veido skičveidīgus ritmu mēģinājumus, no kuriem izvēlas divus, pēc iespējas dažādus.

Stundas beigās skolēni zīmē divus ritma paraugus, kuri atšķiras viens no otra, ir tehniski labi izpildīti un akurāti. Skolēni nodod darbus skolotājam un sakopj savu darba vietu.

2.uzdevums

Vizuālās mākslas stundas tēma: „Ainava, iespaidojoties no brunču ritma” (skatīt 4. pielikumu).

Mērķis: Apgūt prasmi gleznot ar guašām ainavu, ievērojot dotos nosacījumus.

Uzdevumi:

1. Pētīt ainavas.
2. Pētīt dabas un brunču saistību.
3. Veicināt izpratni par ainavas veidošanu.
4. Veicināt praktiskās iemaņas – gleznošana ar guaša krāsām.

Mācību metodes:

- Praktiskais darbs.
- Stāstījums.
- Vizuāli mācību uzskates līdzekļi.

Laiks: divas mācību stundas – 80 minūtes.

Nepieciešamie materiāli:

- Power Point prezentācija.
- Darba izpildes paraugs.
- Trīs brunču ritma paraugi.
- Ainavas paraugi.
- Guaša krāsas, otas, A3 papīrs, trauks ūdenim, palete.

Vērtēšanas kritēriji:

- Skices izmantošana (1.p.)
- Visu brunču krāsu izmantošana (bez papildkrāsām) (2.p.)
- Darba kvalitāte (tehniskais izpildījums) (3.p.)
- Ainavas atbilstība brunču ritmam (3.p.)
- Atbilstība Latvijas ainavai (1.p.)

Stundas gaita:

Pirmā mācību stunda

Stundas ievadā skolēni skatās prezentāciju un klausās skolotāja stāstījumā par dabas un brunču ritmu saistību. Skolotāja rāda un analizē, cik dažādi var izskatīties ainavas. Skolotāja skaidro uzdevumu un rada uzdevuma izpildes paraugu. Kad uzdevums ir skaidrs, skolēni tiek sadalīti četrās grupās un katrai grupai ir piešķirts savs brunču ritms, no kura skolēns zīmēs ainavu. Stundas otrajā daļā skolēni, iespaidojoties no brunču ritma, skicē ainavu, iedomājoties, kur varētu atrasties katra no ritma krāsām, daži pat pieraksta krāsas atrašanās vietu.

Otrā mācību stunda:

Stundas sākumā tiek atkārtota uzdevuma izpilde un galvenais mērķis. Tiek pārrunāts tas, kas ir svarīgs un nesaprotams. Skolēniem ir jāpārzīmē savu ainavu no skices uz A3 formātu. Visas mācību stundas laikā skolotāja aktīvi konsultē skolēnus individuāli, pieejot pie skolēna darba vietas. Skolēni iesāk gleznot lielākos laukumus. Vienmēr salīdzina darbu ar ritmu, kas ir redzams uz Power Point prezentācijas. Stundas beigās skolēni krāso ainavas sīkākās detaļas un saliek pēdējās nianšes. Kad darbi ir pabeigti, skolēni saliek tos uz grīdas klases priekšējā daļā un uzkopj savu darba vietu.

3.uzdevums

Vizuālās mākslas stundas tēma: „Brunču ritma kompozīcijas izmainīšana” (skatīt 5. pielikumu).

Mērķis: Veicināt prasmi pārveidot krāsainu līniju kompozīciju.

Uzdevumi:

1. Pētīt brunču ritmu.
2. Pētīt, cik dažādi var izmainīt ritmu.
3. Veicināt izpratni par kompozīciju.
4. Veicināt praktiskās iemaņas – griezt, līmēt, taisnu līniju vilkšana.

Mācību metodes:

- Praktiskais darbs.
- Stāstījums.
- Saruna (mācību dialogs).
- Vizuāli mācību uzskates līdzekļi.

Laiks: divas mācību stundas – 80 minūtes.

Nepieciešamie materiāli:

- Power Point prezentācija par ritma kompozīcijas izmainīšanas iespējām.
- Kompozīcijas piemēri.
- Darba izpildes piemērs.
- Aparāts fotogrāfiju aplūkošanai.
- Izprintēti brunču paraugi (katram skolēnam 3).
- A4 papīrs, flomāsteri, lineāls, šķēres.

Vērtēšanas kritēriji:

- Ritma pārveidošana (4.p.)
- Tehniskais izpildījums (2.p.)
- Kompozīcija (4.p.)

Stundas gaita:

Pirmā mācību stunda

Stundas ievadā skolēni klausās skolotāja stāstījumā par kompozīcijas izmainīšanas iespējām. Rāda un analizē kopā ar skolēniem, cik dažādi var tikt pārveidoti brunču ritmi. Kad uzdevums ir noskaidrots, skolēni jautā sev interesējošus jautājumus, lai labāk saprastu darbu. Skolotāja rāda savu uzdevuma izpildes piemēru. Stundas otrajā daļā skolēniem tiek izdalīti trīs izprintēti brunču ritmi, kurus ir jāsgriež un jākonstruē jauns ritms no katra parauga. Skolēni „spēlējas” ar ritmu, izmanto dažādus kompozīcijas izmainīšanas paņēmienus un, kad izvēlas to kompozīciju, kura patīk, nofotogrāfē to, lai strādātu nākamajā stundā. Kopumā tiek izveidotas trīs fotogrāfijas.

Otrā mācību stunda

Stundas sākumā tiek atkārtoti galvenie darba vērtēšanas kritēriji. Tiek pārrunāts svarīgākais un tas, kas vēl nav līdz galam skaidrs. Skolēni izvēlas vienu no fotogrāfijās redzētajām kompozīcijām. Stundās otrajā daļā skolēni uz A4 formāta lapas ar lineālu uzzīmē kvadrātu, kurā izvietos savu izveidoto kompozīciju. Sāk ar parasto zīmuli zīmēt kompozīcijas līnijas, nozīmējot tās no fotogrāfijas un kaut ko izmainot, ja skolēnam ir tāda doma.

Stundās beigās, balstoties uz fotogrāfiju, skolēni izkrāso visus laukumus un nodod darbus. Uzkopj savu darba vietu.

4.uzdevumu kopa

Vizuālās mākslas stundas tēma: „Brunču ritms, kas veidots, iespaidojoties no Latvijas novada fotogrāfijām” (skatīt 5. pielikumu).

Mērķis: Veicināt prasmi veidot brunču ritmu, balstoties uz dabas ainavu krāsām.

Uzdevumi :

1. Pētīt novada fotogrāfijas ar nozīmīgākajām vietām.
2. Veicināt grupas darba iemaņas.
3. Attīstīt spēju sadalīt pienākumus.
4. Rosināt izpratni par dabas un ritma saistību.
5. Veicināt prezentēšanas iemaņas.

6. Veicināt praktiskās iemaņas – skicēšana, griešana, līmēšana.

Mācību metodes:

- Praktiskais darbs.
- Stāstījums.
- Saruna (mācību dialogs).
- Vizuāli mācību uzskates līdzekļi.
- Grupu darbs.
- Darba prezentēšana.

Laiks: divas mācību stundas – 80 minūtes.

Nepieciešamie materiāli:

- Ainavas paraugi.
- Power Point prezentācija.
- Krāsainais papīrs, šķēres, lineāls, līme, parastais zīmulis.
- Katra Latvijas novada 7 fotogrāfijas ar pazīstamākajām vietām.

Vērtēšanas kritēriji:

- Darbs atspoguļo novada ainavas (3.p.)
- Ritms ir pārdomāts un interesants (3.p.)
- Tehniskais izpildījums (2.p.)
- Prezentēšana (2.p.)

Stundas gaita:

Pirmā mācību stunda

Stundas ievadā skolēni skatās prezentāciju un klausās skolotāja stāstījumā par darba gaitu un galvenajiem piemēriem. Skolēni, skatoties uz darba izpildes paraugu, jautā sev interesējošus jautājumus. Skolotāja pastāsta, kādas varētu būtu galvenās darba kļūdas un kam vairāk ir jāpievērš uzmanība. Tālāk skolēni tiek sadalīti 4 Latvijas novadu grupās (Vidzeme, Kurzeme, Latgale un Zemgale), un katrai grupai tiek iedotas 7 fotogrāfijas, kurās attēlotas grupas novada būtiskākās vietas. Stundas otrajā daļā skolēni, organizējot savu grupu darba vietu, iesāk darbu tajās. Grupas apspriež, kā varētu izskatīties viņu gala darbs (daudzi ieskicē to uz aizmugurējās darba puses), un, kad tas ir izpildīts, sadala savas grupas dalībnieku pienākumus. Skolotāja kontrolē darba procesu un sniedz padomus, lai darbs tiktu veiksmīgi iesākts, kā arī brīdina, ka darba beigās katrai grupai būs jāprezentē. Stundas beigās grupa iesāk izgriezt no krāsaina papīra līnijas. Sagatavotās līnijas pieliek pie savas grupas A3 lapas un nodod skolotājam.

Otrā mācību stunda

Stundas sākumā tiek atkārtotas galvenās nianšes par darba izpildi. Grupas turpina griezt līnijas un strādāt grupās. Visas līnijas, kuras izgriez, nelīmējot izkārtu uz A3 lapas, lai redzētu, kāds veidojas ritms. Skolotāja atbild uz uzdotajiem jautājumiem un kontrolē procesu, vienmēr pieejot pie katras grupas. Stundas otrajā daļā, izgriežot visas izdomātas līnijas, skolēni vēro ritmu, kas izveidojas, un veic pēdējās izmaiņas. Kad ritms ir pabeigts un apmierina grupu, tad visa grupa strādā, lai ātri pielīmētu līnijas pie papīra. Ir svarīgi, lai darbā nebūtu baltu laukumu. Stundas beigās skolotāja aicina grupas prezentēt savu darbu. Grupas prezentē savu darbu, stāstot:

1. Kas izdevās / neizdevās.
2. Kas bija viegli / kas bija grūti.
3. Kā nonāca pie idejas un kā sadalīja pienākumus.
4. Izstāsta, kā izveidojās ritms.
5. Pārrunā ar skolotāju grupas novada vietas (atrašanās vietu, ko skolēni redzēja uz fotogrāfijām utt.).

Beigās skolēni nodod darbus un sakopj savu darba vietu.

3.2. Uzdevumu kopas aprobācija un rezultāti

1.uzdevumu kopas aprobācija

Stundas norise bija sarežģīta, tā bija autores pirmā iepazīšanās ar klasi, kas arī sagādāja grūtības. Kad sākās klases iepazīstināšana ar latviešu etnogrāfisko tērpu, uzreiz tika ievērots, ka daudzi skolēni no klases ir neapmierināti ar tādu tēmu un negribēja klausīties skolotāja stāstījumā. Kad skolēni kopā ar autoru analizēja brunču paraugus, bija vairāki skolēni, kuri visaktīvāk iesaistījās, viņi bija aizrauti ar tēmu un labprāt strādāja, bet pārējos autorei vai nu sanāca piesaistīt, uzdodot jautājumu, vai tie palika klusējot. Bet visvairāk problēmu bija ar to, lai skolēni paspētu izpildīt uzdevumu stundas laikā. Autore bija uzstādījusi konkrētus laika rāmjus, lai skolēni varētu veiksmīgi tikt galā ar visiem trim darba etapiem. Autore sadalīja darbu trijos etapos:

1. Krāsu izpēte – 7 min.
2. Ritma mēģinājumi – 13 min.
3. Ritmu izveide – 20 min.

Pirmajā etapā skolēni pētīja un skičveidīgi piefiksēja visas krāsas, kuras atrada tautas tērpā. Otrajā etapā ar atrastajām krāsām skolēni mēģināja salikt dažādus ritmus, zīmēja mazas skices ar

dažādiem mēģinājumiem. Trešajā no savām mazām skicēm skolēni izvēlējās divas, kuras iepatikās, sekojot nosacījumam, lai tās atšķiras viena no otras (ar krāsu, ar līniju platumu utt.). Neskatoties uz to, ka visa klase atbildēja, ka viņi zina, kas ir skice, klases lielākā daļa tērēja ļoti daudz laika pirmiem diviem etapiem, kur vajadzēja skicēt ātri un bija dots skolotāja piemērs, kā to noformēt uz lapas. Skolēni bija neuzmanīgi, kad skolotāja stāstīja uzdevumu un pat tad, kad atkārtoja to, uzreiz kāds cēla roku un jautāja to pašu. Piemēram, tika noteikts, ka ir jāmeklē krāsas visā tautastērpā kopumā, bet daudzi neskatījās kurpes vai galvassegas. Bija daudzas kļūdas, kas traucēja skolēniem izpildīt darbu laikā.

- Skolēni bija neuzmanīgi, klausoties uzdevumu.
- Tērēja parāk daudz laika skicēm.
- Palaida garām vienu no etapiem, kas aprūtināja divu ritmu izveidi.
- Slikta uzvedība klasē.
- Vēlu iesaka darbu.
- Negribēja strādāt.

Bet veiksmīgi bija tas, ka visa klase saprata, kas ir brunču ritms, ko tas sevī iekļauj un cik dažāds tas var būt. Tas arī bija galvenais, ko autore gribēja panākt - lai skolēni, mēģinot dažādi salikt krāsas un līnijas, saprastu, cik dažādi to var izdarīt, un, izveidojot divus ļoti atšķirīgus ritmus, redzētu, cik ļoti brunču ritmi var atšķirties.

Bija liela problēma ar klases uzvedību - kāds gribēja sarunāties, kāds atteicās strādāt un daudzi strādājot nepiepūlējās un visu stundu veltīja nepabeigtām skicēm.

Vērtējot darbus, visvairāk uzmanības autore pievērša divu ritmu izveidei, lai tie būtu atšķirīgi; bija svarīgi, lai tieši to dažādību skolēni saprot un māc paši radīt.

Darbos bieži bija pamanāms, ka skolēns veiksmīgi izpildīja divus etapus, bet uzmanības nepievēršanas dēļ skolēnam neatlika laika galvenā uzdevuma veikšanai.

Lai risinātu šīs problēmas, būtu nepieciešams nodrošināt labāku disciplīnu un darba organizāciju – noteikt skolēniem stingrākus laika rāmjus uzdevumu veikšanai, lai tie neievilkto, nepieļaut darba kavēšanu ar papildus runāšanu un blakus nodarbēm. Vajadzīgs stundas sākumā skolēnus motivēt ar kādu efektīvu metodi, kas strādā tieši tai klasei – tā varētu būt atzīmes samazināšana par neiekļaušanos laikā, vai varbūt tieši pretēji – kāds apbalvojums par darba laicīgu veikšanu. Nepieciešams izziņāt, kādas motivācijas metodes darbojas tieši šiem skolēniem, jo klases ir dažādas un intereses līmenis klasēs arī var būt dažāds. Liela nozīme ir klases ierastajam mācību procesam – skolotājiem, kas ar klasi strādā ikdienā, būtu jābūt izpratnei par to,

kā skolēnus ieinteresēt un motivēt, tāpēc arī stundās, kur tiek pielietota šī uzdevumu kopa, būtu vieglāk organizēt darbu, ja skolotājs jau uzreiz zinātu, kas viņa skolēniem palīdz laicīgi organizēties darbam, koncentrēties un būt ieinteresētiem darba laicīgā pabeigšanā. Varētu palīdzēt stundas tematu saistība ar citiem mācību priekšmetiem, kur arī pētīta latviešu folklorā, un tās praktiska piedzīvošana – īstu tautastērpu redzēšana un vilkšana, sava tautastērpa nokomplektēšana deju kolektīvam, korim, ansamblim vai folkloras kopai (ja skolēniem ir iespēja iesaistīties tādās ārpusstundu aktivitātēs). Ja skolēniem ir bijusi praktiska pieredze ar īstu tautastērpu, tad arī interese par tā rakstiem varētu būt lielāka, jo būtu bijis personīgs piedzīvojums. Ja skolēni ir bijuši kādos ar tautas tradicionālo kultūru saistītos pasākumos, tad viņiem varētu būt saistošāk darboties stundās, kas saistīta ar šo tēmu.

2. uzdevuma aprobācija

Klausīties par brunču ritma saistību ar ainavu skolēniem bija interesantāk. Bija manāms, ka vairāk skolēnu sāka iesaistīties diskusijā vai vairāk uzdot sev interesējošus jautājumus. Autore rādīja ainavu piemērus un stāstīja, kā varētu izskatīties ritms. Skolotāja, rādot savu piemēru, izstāstīja un paskaidroja, ka skolēni tikko izskatīja dažādas ainavas un lai viņi nezīmē kaut ko stereotipisku, piemēram smaidošu saulīti sūrā u.tml. Galvenā stundas problēma bija tā, ka skolēni nevarēja saskaitīties uz 1, 2, 3, 4, lai sadalītos grupās. Skolotāja deva 4 brunču ritmus uz visu klasi, lai skolēni nenozīmētu viens no otra, bet tomēr daudzi nozīmēja vai atkārtoja kaut kādu ideju no skolotāja piemēra. Bija patērēts ļoti daudz laika, un saskaitīšana tika atkārtota trīs reizes. Klase atkal bija neuzmanīga, un tādēļ pat nevarēja atcerēties savu numuru. Kad skolotāja saskaitīja, uzreiz daudzi cēla roku un jautāja, kāds viņiem ir numurs. Nākamais, kas aizkavēja ainavas gleznojumu, bija tas, ka skolēni patērēja ļoti daudz laika skicei. Bija noteikts, ka ir jāuzskicē ainava, uzreiz iedomājoties, kur atradīsies katra no brunču krāsām, un ka tam ir jāvelta ne vairāk par 5 min. Vēl viena kļūda skolēnu neuzmanības dēļ bija tas, ka skolēni atkal nezināja, kā pareizi jārikojas un arī neprasija skolotājai, bet saka pārzīmēt savu skici uz lielo formātu. Autore bieži pamanīja, ka skolēni, izņemot dažus, negrib jautāt, bet uzreiz dara to, ko ir paši sadomājuši, un tas kavēja darba izpildi.

Kad skolēni sāka strādāt ar krāsām, izrādījās, ka viņi nejauc krāsas, un tāpēc visi kopā ar skolotāju atkārtoja, kā jaukt krāsas. Tas bija nepieciešams, jo bija grūti uztaisīt līdzīgu ritmu brunču krāsām, nejaucot tās.

Otrajā stundā skolēni nodarbojās tikai ar ainavas gleznošanu, bet strādāja ļoti lēni. Pirmās stundas aizkavēšanās dēļ, skolēniem bija jāglezno ainava tikai otrajā stundā. Bija tādas kļūdas, ka skolēni nezīmēja Latvijas ainavu, zīmēja palmas vai ko citu, un gadījās arī tā, ka viena skolniece atteicās pārzīmēt, par ko tika samazināta atzīme. Bija skolniece, kurai bija īpašība pievērst savu uzmanību kaut kam vienam un piepulēties pie tā, nepamanot, kā paiet visa stunda. Skolotāja vairākas reizes bija piegājusi un norādījusi, ka ir jāsāk zīmēt citu, ka ir palicis maz laika, bet tas nepalīdzēja. Beigās skolniece bija uzzīmējusi debesis un zāli un pārējo visu laiku mēģināja uzzīmēt pili, kas neizdevās. Šai skolniecei nācās sākt darbu no jauna konsultācijas laikā. Veiksmīgi bija tas, ka tomēr skolēniem sanāca ļoti skaisti darbi, un autore pat negaidīja tik skaistas ainavas. Bija arī tādi skolēni, kuri bija iesākuši darbu ļoti kvalitatīvi, piemēram, uzzīmēja ļoti skaistu saules rietu, bet tālāk nepacentās un beigās darbs neiznāca glīts. Bet kopumā otrā stunda bija daudz produktīvāka. Sanāca daudz veiksmīgu ainavu un daži paši aizgāja uz konsultāciju, lai to pabeigtu.

Lai izvairītos no augstākminētajiem sarežģījumiem, ieteicams skolēniem jau laicīgi izskaidrot, ka darbs ir saistīts specifiski ar Latviju, tāpēc arī ainavām ir jāatbilst Latvijas klimatiskajam stāvokli, nav nepieciešamības zīmēt palmas u.tml., bet jādomā par to, kādas ainavas raksturīgas Latvijai. Iespējams, jāmudina skolēnus saplānot, cik laika pavadāms pie katras darba daļas, lai neiekavētu laiku un pabeigtu laikā. Ieteicams arī laicīgi noskaidrot, vai skolēniem ir pieredze ar krāsu jaukšanu, lai zinātu, cik daudz laika tam tiks patērēts – ja viņi jau ar to ir nodarbojušies, tad paietu mazāk laika, bet, ja nav bijusi iespējas vizuālās mākslas stundās patrenēties to darīt, tad var nākties atvēlēt tam vairāk laika, lai demonstrētu, kā krāsu jaukšana izskatās un ļaut pašiem to apgūt. Atzīmējams, ka jāierēķina laiks arī konsultācijai, kuras laikā var pabeigt darbus tiem, kam veicas lēnāk vai kas vēlas ieguldīt vairāk darba šajā uzdevumā un radīt komplicētāku darbu, jo interese par to var būt, skolēniem patīk ainavas un to gleznošana.

Vērtējot darbu, bija svarīgi, lai, paskatoties uz ainavu, varētu ieraudzīt tajā brunču krāsu ritmu. Ar to skolēni veiksmīgi tika galā, jo lielākā klases daļa labi pētīja ritmus un iemācījās saskatīt krāsas tajā.

3.uzdevuma aprobācija

Klase sadalījās divās daļās - viena bija ļoti ieinteresēta un gribēja ātrāk redzēt, kā pārveidosies ritms, un otra pavisam negribēja strādāt un darīja tikai to minimālo darbu, lai iegūtu sekmīgu atzīmi, un lai skolotāja nepievērstu daudz uzmanības viņu darbiem un kļūdām tajos.

Kad skolotāja stāstīja par kompozīciju, skolēniem bija maz jautājumu, likās, ka viņi visu saprot, bet, kad skolēni sāka darboties, sākās ļoti daudz jautājumi. Skolēniem bija viegli darboties ar gataviem ritmu printētiem attēliem, skolēni droši grieza tos un mēģināja salikt kaut kādā citādākā un interesantā veidā. Bet bija arī cita maza skolēnu grupa, kura ļoti baidījās izdarīt kaut ko sarežģītāku ar ritmu un atkārtoja tikai tos vieglākos variantus, ko skolotāja rādīja savā prezentācijā.

Nākamajā darba etapā, kad skolēni jau pārzīmēja savu izveidoto kompozīciju uz lapas, radās daudz jautājumu: Ko drīkst? Ko nedrīkst? Vai būs tā labi, vai nē? Kā labāk rīkoties? Vai drīkst kaut ko piezīmēt vai neuzzīmēt? Utt.

Bet darba kritērijos bija teikts, ka var darboties droši un, balstoties uz izveidoto ritmu, var to vēl pārveidot, lai būtu laba kompozīcija uz darba A4 lapas.

Pārsteigums bija, ka skolēniem radās lielas grūtības, lai uzzīmētu kvadrātu uz A4 lapas, tikai daži no klases tika ar to galā, un, kad skolotāja ieraudzīja, ka tādām sīkumam tiek veltīts tik daudz laika, viņa iedeva iepriekš sagatavotu trafaretu. Ja trafarets nebūtu iepriekš sagatavots, puse no stundas tiktu patērēta kvadrāta izveidošanai.

Uzvedība klasē uzlabojās, varbūt tādēļ, ka skolēni jau iepazīna pētījuma autori un vairāk pierada pie viņas klātbūtnes.

Bet varēja pamanīt, ka skolēni skatās viens no otra, kā pārveidot kompozīciju. Arī šajā stundā, kā arī pagājušajā, bija redzams, ka skolēni pārzīmē tos piemērus, kurus skolotāja rāda kā paraugus, bet skolotāja gribēja, lai skolēni paši fantazē un parāda savas interesanti izstrādātās kompozīcijas. Un, atšķirībā no iepriekšējās stundas, skolotāja, ieraudzījusi to, ka skolēni nozīmē, uzreiz pārslēdza citu slaidu. Ar to tika veicināta pašu skolēnu radošo ideju attīstīšana.

Skolotāja izmēģināja, kas notiek, ja atļauj skolēniem izmantot telefonu stundā. Tika paredzēts, ka vai nu telefons traucēs un uzmanība uz darbu būs pazaudēta, vai arī skolēni izmantos mobilo ierīci tikai paredzētajam mērķim pēc vajadzības.

Tādā veidā skolēniem vajadzēja pirmās stundas beigās nofotografēt izdevušos jaunas kompozīcijas mēģinājumus, kurus vajadzēs izmantot nākamajās stundās. Bet viss noritēja veiksmīgi, domājams, tā dēļ, ka skolotāja paskaidroja, ka, ja skolēniem nebūs šīs fotogrāfijas uz nākamo stundu, tad viss darbs būs veltīgs. Ja bija daži zēni, kuri pēc fotografēšanas sāka izmantot telefonu citos nolūkos, ne saistība ar stundu, tad pēc skolotāja teiktā viņi to pārstāja.

Bija arī redzams, ka daudziem bija grūti zīmēt ar flomāsteriem, jo tie bija ļoti sliktas kvalitātes - vai nu ļoti šauri, vai plati, vai skolēniem trūka pacietības krāsot ar flomāsteriem.

Skolotāja izvēlējās flomāsterus darba rīku dažādības dēļ, kā arī pirms šīs izvēles izdarīšanas jautāja skolēniem, ar ko viņi gribētu strādāt, un viņi izvēlējās flomāsterus, bet sanāca tā, ka skolēni bija neapmierināti. Ar flomāsteriem bija grūti strādāt, daudziem tie vai nu beidzās, vai bija pa maz krāsu iespēju un iespēju jaukt krāsas u.tml.

Lai risinātu radušos sarežģījumus, varbūt nepieciešams sākt stundu ar praktisko darbību un visus jautājumus izrunāt jau darba tapšanas procesā. Labāk arī sagatavot vairāk palīg līdzekļu, piemēram, kvadrātu trafaretus, jo tie var noderēt. Atzīmējams, ka flomāsterus zīmēšanai un krāsošanai labāk neizmanto, jo tie nav pietiekami ērti un piemēroti šī uzdevuma veikšanai. Tā vieta varētu izmantot zīmuļus vai krītiņus, ja vēlas daudzveidību grafisko līdzekļu izmantošanā.

Kopumā darbi sanāca labi un interesanti, lai gan varbūt varēja šo uzdevumu izveidot arī citādāk - lai skolēni zīmētu visus savus mēģinājumus mazākā formātā vai visus iekomponētu uz A3 lappas. Tad būtu interesantāk redzēt, pie cik dažādām idejām skolēns nonāca.

4.uzdevumu kopas aprobācija

Šis uzdevums bija grupu darbs, kas skolotājam bija interesanti, kā uzvedīsies skolēni, kuriem bija slikta uzvedība pārējās stundās. Šis uzdevums, var teikt, satuvināja skolēnus ar viņu dzimteni, Latviju, jo klase bija sadalīta 4 Latvijas novados un katra grupa pētīja savu novadu un to, kas tajā atrodas. Arī, kad grupa beigās prezentēja darbu, kopā ar skolotāju tika pārrunāts, ko grupas dalībnieki zina par novadu, ko nezina par vietām, kas ir redzamas fotogrāfijās, kuras katrai grupai iedeva skolotāja.

Interesanti, ka skolēniem atkal radās problēma ar sadalīšanos grupās, skolotāja sadalīja klasi 4 daļās, bet, kad skolēniem vajadzēja sasēsties grupās, izrādījās, ka daudzi nezina, kurā no grupām viņi atrodas. Skolotāja sasēdināja skolēnus atpakaļ un saskaitīja no jauna, un tas atkārtojās trīs reizes un aizņēma daudz laika.

Kad skolēni sargrupējās, viņiem vairs nevajadzēja tērēt laiku, lai sabīdītu galdus, jo iepriekšējās divas stundas bija arī 5. klases ar tādu pašu uzdevumu. Ļoti paveicās, jo neveiksmīgas saskaitīšanas dēļ laika jau bija palicis maz.

Pēc klases sadalīšanas grupās, skolotāja ātri atkārtoja uzdevuma galvenos nosacījumus. Galvenais, ko sākumā vajadzēja grupai darīt, bija izpētīt dotās novada fotogrāfijas un kopā izdomāt, kāds varētu būt ritms, ieskicēt galvenās idejas un obligāti sadalīt darba pienākumus, lai visi grupas dalībnieki būtu nodarbināti.

Darba gaitas kļūdas un grūtības:

1. Dažas grupas bija izdomājušas, ka viņiem nav jātaisa ritms, balstoties uz visām 7 novada fotogrāfijām, bet tikai uz vienu.

2. Ne visi grupas dalībnieki kaut ko darīja, un tādēļ ļoti tika kavēts grupas darbs.

3. Izgriežot pirmo līniju, uzreiz līmēja, lai gan bija teikts, ka sākumā viss ir jāizgriež, jāuzliek uz darba A3 lapas, un, ja viss apmierina, tikai tad ir jāsāk līmēt.

4. Tikai daži no grupas vai arī pat tikai viens cilvēks bija atnesis krāsaino papīru, un tāpēc bija grūti atrast atbilstošas krāsas.

5. Skolēni, neskatoties uz to, ka skolotāja bieži atkārtoja, ka nekas nav jāmēra, nodarbojās ar kaut kādu lapas mērīšanu, un grupu tas ļoti aizkavēja.

6. Izbrīnīja, ka 5. klasē bērni nemācēja griezt pa taisni iezīmētu līniju.

7. Tādēļ, ka skolēni grieza ļoti šķībi, beigās viņi nevarēja salikt kopā līnijas uz lapas un sāka nevis griezt no jauna taisnas līnijas, bet līmēt vienu līniju virs otras vai atstāt tukšas vietas uz darba lapas, ko nedrīkstēja darīt.

8. Viens skolēns, kuru mentore sauca par „īpašo” bērnu, negribēja piedalīties grupas darbā, bija negatīvi noskaņots un teica, ka viņš nevienam nav vajadzīgs, un pat tad, kad skolotājai izdevās ar viņu parunāt, un viņš apsēdās, vēl pāris reizes gāja prom no grupas. Bet bija interesanti, ka otrajā stundā viņš jau pats piesēdās klāt un bija ļoti aktīvs.

9. Tādēļ, ka skolēnus dalīja skolotāja, nevis tā, kā gribēja viņi, skolēni bieži mēģināja pieskriet pie citas grupas un sarunāties.

Pirmajā stundā darbs gāja ļoti lēni, skolotāja jau bija domājusi, ka vajadzēs trešo stundu, bet otrajā stundā grupas tomēr saņemās un visi paveica darbu. Kaut arī darba kvalitāte ne visiem bija laba, daudziem līnijas bija viena uz otras, tomēr pēc sliktās darba kvalitātes pirmajā stundā, bija ļoti patīkami, ka grupām sanāca izpildīt uzdevumu līdz galam un pat paspēt noprezentēt. Var secināt, ka sagatavošanās laiks uzdevumu izpildei var būt nepieciešams pat veselas mācību stundas garumā.

Puse no otrās stundas bija veltīta grupu darbu prezentēšanai, jo bija svarīgi, lai grupas pastāsta, kā radās ideja, vai bija grūti vienoties, vai paveicās sadalīt pienakumus, kas ko darīja, ko viņi uzzināja par novadu, ko vēl nav redzējuši utt.

Kad grupas sāka prezentēt, pārējās, kuras vēl nebija pabeigušas, varēja pabeigt darbu. Bija viena grupa, kur meitene viena pati sēdēja un līmēja visas līnijas, jo pārējie negribēja neko darīt, un tādēļ, ka meitene izdarīja daudz vairāk nekā pārējie, skolotāja paaugstināja skolniecei atzīmi.

Prezentēšana noritēja veiksmīgi, visām grupām sanāca labi pastāstīt par darbu, darba gaitu un novadu, bija tādi skolēni kuri kautrējās un nerunāja, bet tas netraucēja noprezentēt. Uzstāšanās netika pārtrauktas, noritēja raiti un skolēnos bija redzama interese gan pašiem par savu, gan par savu klasesbiedru darbiem.

Problēmu risināšanai izstrādāti šādi ieteikumi:

1. Izskaidrot vienkāršos vārdos uzdevuma nosacījumus un likt katrai grupai atkārtot, kas ir jādara, lai nerastos pārpratumi ar nepareizu uzdevuma nosacījumu uztveri.
2. Piezīmēt, ka ikviena grupas dalībnieka darbība tiks vērtēta – varbūt sagatavot katrai grupai lapiņu, kur pierakstīt grupas dalībnieku vārdus un pēc uzdevuma veikšanas katrs uzraksta, ko darīja un kāds bija viņa ieguldījums grupas darbā.
3. Līmi vēlams neizsniegt pirms uzdevuma sākšanas, palūgt skolēnus līmes salikt klases priekšā uz skolotāja galda, lai uzskatāmi parādītu, ka ar to nav jāsāk darboties jau uzreiz. Ja uz galda būs līme, tad var gadīties, ka skolēni uzreiz jau sāk to izmantot, un to var būt grūti izkontrolēt. Ja procesā paredzēts, ka sākumā līnijas tikai izgriež, tad uz galda jābūt tikai tam nepieciešamajiem līdzekļiem – papīram un šķērēm.
4. Problēmas ar mācību līdzekļiem ir bieža parādība, tāpēc pirms paredzētās nodarbības būtu vai nu jau iepriekš jāpalūdz skolēniem atnest nepieciešamos materiālus (šajā gadījumā – krāsaino papīru), vai, ja arī skola nenodrošina, arī iespējams ievākt nedaudz naudas no katra skolēna un skolotājs pats sagādā nepieciešamos materiālus.
5. Lai izvairītos no mērīšanas, uz galdiem nav jāļauj turēt lineālus un vispār nekādus citus līdzekļus.
6. Ja arī ir 5.klases skolnieki, kas nespēj nogriezt taisnu līniju, tas pierāda, ka šīs nodarbības ir noderīgas šo vienkāršo prasmju apguvei un attīstībai. Tas, protams, apgrūtina nodarbības gaitu, ja kādam no skolēniem ir grūtības ar šādu uzdevumu, bet tas jāuztver kā laba iespēja palīdzēt attīstīt praktiskās iemaņas griešanā.
7. Uzsvars jāliek uz uzdevuma precīzu izpildi. Varbūt stundas sākumā var demonstrēt, kā izskatās, ja līnijas izgrieztas un/vai uzlīmētas šķībi, tādā veidā uzskatāmo pierādot, ka darbs ir jāveic precīzi un glīti.
8. Darbam ar bērniem ar īpašām vajadzībām vai mācīšanās grūtībām būtu nepieciešams pielāgot uzdevumu. Iespējams, lai izvairītos no aprakstītās situācijas, var sagatavot darbu, ko šāds skolēns var veikt viens pats, neuzspiežot nepieciešamību būt grupā. Tas

ir jāpārrunā ar klases audzinātāju, kam ikdienā ir saskarsme ar šo skolēnu, vai speciālo pedagogu, kas ir eksperts darbā ar šādiem skolēniem.

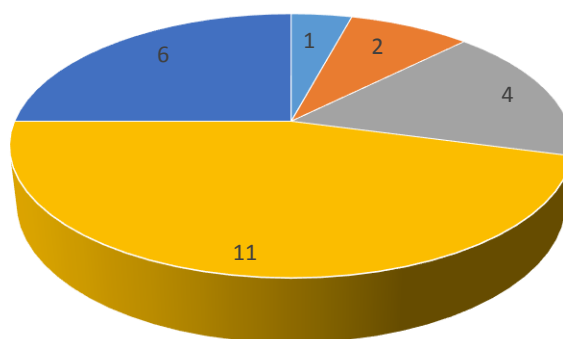
9. Ja skolēni nav pieraduši, ka viņus grupā var sadalīt skolotājs pēc saviem ieskatiem, viņiem būtu jārada apstākļi, lai viņi koncentrētos darba, tieši šādā grupā un lai novērstu skraidīšanu pa klasi. Sākumā var sākt ar pozitīvo pastiprinājumu, aicinot bērnus atrast katram savu lomu grupā, kas ir izveidojusies, un mudināt sacensties, noskaidrot, kurai grupai izdosies vislabāk izpildīt uzdevumu. Ja tas nestrādā, tad var nākties pielietot negatīvo pastiprinājumu. Var to skaidri uzstādīt kā noteikumu, ka nav pieļaujams skraidīt apkārt pa klasi nodarbības laikā, un samazināt par to atzīmi.

Kopumā liela nozīme ir tam, kā skolotājs pazīst savu klasi un kādi līdzekļi ir pārbaudīti uzmanības koncentrēšanai un noturēšanai, intereses radīšanai, motivēšanai un disciplinēšanai. Klases audzinātajam sadarbībā ar priekšmetu skolotājiem būtu jābūt skaidram, kā realizēt šādas nodarbības klasē. Dažādas pieejas un metodes var iedarboties atšķirīgi uz dažādiem kolektīviem.

3.3. Anketēšanas rezultātu analīze

Anketēšanas mērķis bija noskaidrot, vai pēc uzdevumu kopas aprobācijas mainīsies skolēnu interese par latviešu tradicionālo kultūru un tautas tērpa brunčiem.

Anketēšana veikta mērķa klasē, anketas aizpildīja Rīgas 10. vidusskolas 5.a klases 23 skolēni, no kuriem 10 zēni un 13 meitenes. Uz pirmo nodarbību nebija četri skolēni, bet viņiem tika palūgts aizpildīt anketu tad, kad viņi ieradās skolā, uz pēdējo nodarbību neieradās viens skolēns, kurš tomēr arī aizpildīja anketu, kaut arī ar aizkavēšanos. Otro un trešo nodarbību kopumā nokavēja 7 skolēni, un bija tikai 12 skolēni, kas apmeklēja visas vadītās nodarbības aprobācijai. Būtu interesanti šādu pašu uzdevumu kopas aprobāciju un anketēšanu veikt vēl citās klasēs. Šajā pētījumā interesi izraisīja arī tas, ka aprobācija notika skolā ar mazākumtautību pamatizglītības apguves programmu, kas nozīmē to, ka skolēniem ir dažāds nacionālais pamats, ne visi bija latvieši un pazīstami ar latviešu kultūru. Sarunās ar skolēniem un skolotājiem atklājās, ka skolēni nezina daudz vairāk par to, kas paredzēts apguvei programmā, jo pieredze ģimenē saistās ar citām kultūrām – krievu, poļu, ukraiņu u.c. Tas vērojams anketēšanas rezultātos, jo interese par latviešu kultūru ir vērojama ļoti zema (skatīt 3.3.1. attēlu).

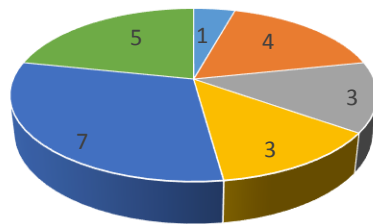

■ Ļoti interesanta ■ Diezgan interesanta ■ Nav ne interesanta, ne garlaicīga ■ Nedaudz garlaicīga ■ Ļoti garlaicīga

3.3.1.attēls. Interese par latviešu tradicionālo kultūru pirms uzdevumu kopas aprobācijas

Visvairāk iesniegta atbilde „Nedaudz garlaicīga”. Ceturtā daļa skolēnu pat uzskata, ka latviešu tradicionālā kultūra ir ļoti garlaicīga, tikai 1 skolēns to uzskata par ļoti interesantu, un vēl divi to novērtē kā diezgan interesantu. 4 skolēni ir neitrālās domās, bet kopumā redzams, ka intereses līmenis ir zems. Tas liecina par to, ka skolēniem nav lielas saskarsmes un praktiskās pieredzes ar tradicionālo kultūru, tāpēc šī tradicionālās kultūras daļa viņos īpašu interesi neizraisa. Ļoti iespējams, ka arī citos mācību priekšmetos šī tēma netiek īpaši iesaistīta, vai pat ir bijusi negatīva pieredze ar to.

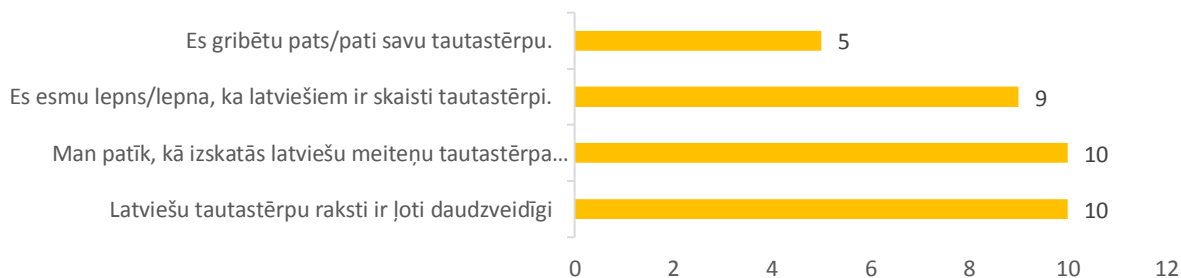
Atbildot uz jautājumu, vai būtu vēlme mācīties par tautastērpa brunčiem skolā (skatīt 3.3.2.attēlu), lielākā daļa atbildēja „Varbūt”, un tam seko atbilde „Man vienalga” un noliedzošais „Nē”. Vienlīdzīgās grupās sadalījušās atbildes „Drīzāk nē” un „Drīzāk jā”, bet vismazāk – tikai 1 cilvēks atbildējis apstiprinoši. Interese ir ļoti zema, iespējams, ka skolēni nesasaista mācību procesu ar šādu tematu un neredz tam praktisko pielietojumu un jēgu, kas sasauktos ar iepriekš analizētajām vecumposma īpatnībām, kas paredz skolēnu nepieciešamību pēc jēgpilnām mācībām un tieksmi pievērsties tikai tam, kas viņus interesē un kam viņi redz jēgu.

■ Jā ■ Nē ■ Drīzāk jā ■ Drīzāk nē ■ Varbūt ■ Man vienalga

3.3.2.attēls. Vai gribētu skolā mācīties par tautastērpa brunčiem?

Aizpildot anketas 4.jautājumu, skolēniem tika dota iespēja atzīmēt vienu, vairākus vai nevienu variantu (skatīt 3.3.3.attēlu). Desmit skolēni piekrīt apgalvojumam, ka latviešu tautastērpu raksti ir ļoti daudzveidīgi, tāpat arī desmit skolēni apgalvo, ka viņiem patīk, kā tie izskatās. Tātad skolēni ir redzējuši tautastērpu un zina, kā tas izskatās. Pārsteidzoši, ka, ņemot vērā neieinteresētību par latviešu tradicionālo kultūru un nevēlēšanos mācīties par tautastērpiem, deviņi skolēni tomēr atzīst, ka lepojas ar latviešu tautastērpiem. Pieci skolēni pat atzīst, ka gribētu savu tautastērpu. Sarunās ar skolotāju tika noskaidrots, ka skolēni ir bijuši muzejos, kur redzēti tautastērpi, kā arī ir redzēti Dziesmu un deju svētku koncerti, kur dejotāji un koristi tērpušies dažādos tautastērpos, un tas varētu būt iemesls šādai pozitīvai attieksmei.

3.3.3.attēls. Aptaujas rezultāti pirms uzdevumu kopas aprobācijas

Anketas pēdējie trīs jautājumi bija jāatbild brīvā formā. 3 anketas tika saņemtas bez atbildēm, bet pēc skolotājas aizrādījuma visi skolēni ierakstīja atbildes.

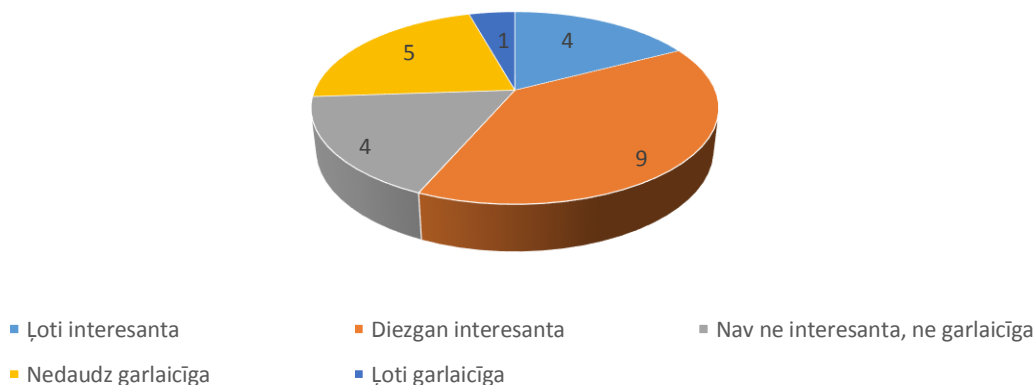
Uz jautājumu „No kāda auduma ir šūti latviešu tautastērpa brunči?” 19 skolēni minēja lina audumu, 15 norādīja vilnu, 5 rakstīja, ka tā ir kokvilna, 3 skolēni atbildējuši, ka nezina. Secināms, ka skolēniem nav pilnīgas izpratnes par apģērba darināšanu senākos laikos, par audumu veidiem, kas bija pieejami latviešiem un no kā gatavoja audumus.

Atbildot uz jautājumu „Kādās krāsās var būt latviešu tautastērpa brunči?“, skolēni ir minējuši tādas krāsas kā sarkana, zaļa, zila, brūna, pelēka. Nav minēta rozā, violela, oranža krāsa, iespējams, balstoties uz savstarpējām sarunām par to, ka latvieši krāsoja apģērbus dabiskās krāsās un šīs krāsas neasociējas ar dabiski iegūstamām krāsām. Neviens nav minējis arī melnu krāsu, bet balta minēta 11 reizes. Visvairāk minēta brūna krāsa (15 reizes) un sarkana krāsa (13 reizes).

Jautājums „Kādi raksti var būt uz latviešu tautastērpa brunčiem?“ izraisīja visvairāk neizpratnes, jo skolēni nemācēja nosaukt precīzus latviešu rakstu veidus. 6 skolēni ierakstīja vienkārši „latviešu raksti“, bet skolotāja mudināja aprakstīt precīzāk, kādi raksti ir redzami. 5 skolēni minēja, ka tās ir svītras un rūtis. Citi minējuši tādas atbildes kā „ornamenti“, „tradicionālie raksti“, „krāsaini raksti“.

Secināms, ka skolēnu zināšanas par latviešu tautastērpiem ir vājas, tāpat kā viņu interese par tradicionālo kultūru. Acīmredzama ir nepieciešamība integrēt mācības par latviešu tautastērpiem mācību saturā, un tam šādi uzdevumi, ko sagatavoja autore, ir ļoti noderīgi.

Pēc uzdevumu kopas aprobācijas veiktajā anketēšanā redzami uzlabojušies rezultāti interesē par tradicionālo kultūru (skatīt 3.3.4.attēlu). Visvairāk skolēnu (deviņi) atzīmējuši, ka tradicionālā kultūra viņiem šķiet diezgan interesanta. Vienādā skaitā (četri) ir skolēni, kas uzskata, ka tā nav ne interesanta, ne garlaicīga, kā arī tie, kas domā, ka tā ir ļoti interesanta. Redzams, ka vairāk skolēnu ir ieinteresējušies par tradicionālo kultūru pēc tematisko uzdevumu veikšanas, samazinājies ir to skolēnu skaits, kam tā šķiet neinteresanta. Tikai viens skolēns vēl arvien uzskatīja, ka tradicionālā kultūra ir ļoti garlaicīga. Var secināt, ka uzdevumu kopa ir noderīga intereses veicināšanai par latviešu tradicionālo kultūru.

3.3.4.attēls. Interese par latviešu tradicionālo kultūru pēc uzdevumu kopas aprobācijas

4. jautājums otrajā anketā ir plašāks, jo autore vēlējas noskaidrot izvērstāku skolēnu uzskatu par nodarbībām un to atstāto iespaidu (skatīt 3.3.5.attēlu). Redzams, ka gandrīz visi skolēni uzskata, ka latviešu tautastērpu raksti ir ļoti daudzveidīgi un var būt ļoti krāsaini. Salīdzinot ar iepriekšējiem rezultātiem, domas ir mainījuši 12 skolēni. Astoniem skolēniem ir iepatikušies latviešu meiteņu tautastērpa brunči, un 8 skolēni ir mainījuši savas domas un nu jūtas lepni par to, cik skaisti ir latviešu tautastērpi. Savu tautastērpu gribētu par 10 skolēniem vairāk.

3.3.5.attēls. Aptaujas rezultāti pēc uzdevumu kopas aprobācijas

20 skolēni, kas ir lielākā daļa klases, apgalvo, ka viņiem patika veidot savus tautastērpa rakstus. Tas, ka skolēni izbaudīja šo procesu un guva gandarījumu, varētu būt nosaucams kā galvenais faktors intereses augšanai par tēmu, jo skolēna praktiskā pieredze un pozitīvās emocijas ir ļoti būtiskas intereses un motivācijas veidošanā.

22 skolēni atzīmēja, ka uzzināja kaut ko jaunu par tautastērpa brunčiem, bet tikai 13 skolēni atzina, ka viņiem tas patika. Tas bija redzams nodarbībās, kā jau minēts uzdevumu kopas aprobācijā – bija aptuveni pusklase, kam interesēja tēma, bet otra puse klases nešķīta pārāk ieinteresēta teorētiskajā daļā, kur tika runāts par tautas tērpiem. Redzams, ka praktiskās darbības nozīme un atstātais iespaids ir lielāks. Skolēnus vairāk interesē darboties pašiem, nevis klausīties teoriju. To apstiprina arī fakts, ka tikai deviņi skolēni gribētu mācīties par latviešu tautastērpu arī citās stundās. Kaut arī interese ir augusi, tas nav pietiekami dziļas intereses radīšanai par tematu, bet vairāk saistās ar to, ka skolēnus saistīja praktiskā radošā darbošanās, zīmēšana, griešana un līmēšana.

Uz pēdējo jautājumu skolēni spēja atbildēt diezgan veikli, bija tikai 2 skolēni, kas bija īpaši jāpamudina sniegt atbildes. Atbildes bija dažādas un parādīja, cik daudz skolēni ir klausījušies un papildus pārrunājuši tematu ar skolotāju. Minēts gan tas, no kāda auduma ir darināti brunči (vilnas), gan tas, ka izplatīts izteiksmes līdzeklis ir līnija. Vairākums skolēnu uzskaitījuši, kādās krāsās var būt tautastērpi, un nu jau tika minētas arī tādas krāsas kā rozā, violeta, oranža un tumši zila un tumši zaļa. Vēl sniegtas šādas atbildes:

- Brunču raksti veidoti kā dabas ainavas.
- Brunčus taisīja meitenes, lai būtu atšķirīgas un parādītu savu labo gaumi.
- Brunči ir dažādi dažādos Latvijas novados.
- Brunču ritmi ir ļoti dažādi un tos var izmainīt.

Redzams, ka skolēni ir atcerējušies nodarbībās pārrunāto par tautastērpiem un zināšanas ir palikušas viņu prātā, kam, iespējams, ir palīdzējusi praktiskās darbošanās cauri visām stundām.

No respondentiem zēni izrādīja mazāk intereses, bet meitenes sastādīja lielāko daļu no pozitīvi nosakaņoto atbilžu sniedzējiem. Tas, iespējams, saistīts ar to, ka temats bija vairāk sievišķīgs un mazāk saistīts ar zēniem, jo tika runāts par brunčiem, bet praktiskajā darbībā tas nebija tik izteikti uzsvērts un akcents tika likts krāsām, ritmu, līnijām, ainavu un praktisko radošo darbību. Tas ir saistoši abiem dzimumiem un nav īsti nošķirams. Iespējams, ka jauktu dzimumu grupai varētu saistošāk būt cimdu vai zeķu raksti, kas arī var būt izmantojami ritma mācīšanai.

3.4. Skolēnu mācību sasniegumu rezultātu novērtēšana un analīze

Mācību sasniegumu vērtēšanu ietekmēja dažādi apstākļi. Darbi netika pabeigti tik ātri, kā iecerēts, laika trūkuma dēļ, no kā cieta arī kvalitāte. Laika trūkums radās dažādu neparedzētu apstākļu dēļ, bet tika mēģināts to kompensēt ar konsultācijām, kurās skolēni varēja ierasties un darbu pabeigt labākā kvalitātē.

Strādājot ar krāsām, autorei bija grūti saplānot laiku, jo neparedzēti daudz laika tika tērēts, lai skolēni sagatavotos, jo bija jāuzklāj galds, jāielej ūdens un stundas beigās bija jāpatērē daudz laika, lai sakoptu savu darba vietu, pirms ierodas nākamā klase. Varētu apgalvot, ka darba vieta ir neatbilstoša darbam, tāpēc īpaši jāiekārto, un tas saīsina laiku paša uzdevuma pildīšanai un zīmējuma radīšanai. Autorei sagādāja grūtības arī divu ūdens spaiņu nēsāšana – atnest tīru ūdeni no citas telpas un pēc tam nest prom netīro ūdeni. Turklāt skolēni paši ir negribīgi nēsāt piederumus līdzī, viņi tērēja laiku, staigājot pa klasi un meklējot, kas viņiem aizdos nepieciešamo, vai arī lūdzot skolotājai.

Darbu vērtēšanā autorei bija jāņem vērā faktors, ka, strādājot ar zīmuļiem, flomāsteriem un krāsaino papīru, ir ierobežots krāsu spektrs un tādejādi var būt grūti atdarināt krāsas precīzi kā brunču ritmu paraugā. Turklāt interaktīvā tāfele, kuru autore izmantoja katrā stundā, izmantoja krāsu toņus, tāpēc skolēniem bija jāskraida pa klasi un jāskatās skolotājas datorā. Tas arī samazināja uzdevuma veikšanai atvēlēto laiku.

Problēmas radās arī ar darbu parakstīšanu. Kaut arī skolēniem tika vairākreiz atkārtots, ka ir darbs jāparaksta, darbu pārbaudīšanas un vērtēšanas procesā autore ievēroja, ka ir daudzi neparakstīti darbi. Tas paildzināja vērtēšanas un darbu analīzes laiku, noskaidrojot, kuram jāliek atzīme.

Tabulu ar vērtēšanas rezultātiem skatīt 7. pielikumā.

Vērtējumi par 1.uzdevuma paveiktajiem darbiem

1.uzdevums bija divu ritma paraugu zīmēšana izmantotojot krāsas no iedotā tautas tērpa brunču parauga. Tiem bija jābūt atšķirīgiem un jābūt tehniski labi izpildītiem un akurātiem. Noteikti kritēriji:

1. Krāsu pētījums (atrast visas tautastērpa krāsas) (2.p.)
2. Krāsu salikumi (ieskicēt dažādas idejas, kā var salikt krāsas) (2.p.)
3. Divu dažādu ritmu veidošana (4.p)
4. Tehniskais izpildījums (2.p.)

Pēc šiem kritērijiem iegūtās atzīmes apskatāmas 7.pielikumā.

Uzdevumu pildīja un atzīmes ieguva 18 no 22 skolēniem. Vidējais vērtējums klasē par pirmā uzdevuma izpildi bija 7,27. Redzams, ka vērtējumi ir labi, bet ne ļoti labi, tas skaidrojams gan ar zemo interesi par tēmu, gan saīsināto laiku uzdevuma veikšanai.

Autorei sākumā šķita, ka atrast visas tautastērpa krāsas būs viegls uzdevums, bet ne visi skolēni pēc šī kritērija ieguva divus iespējamus punktus. Tikai puse no klases ieguva 2 punktus par visu tautastērpa krāsu atrašanu, bet otra puse bija tikai daļēji atraduši krāsas. Tas skaidrojams ar to, ka skolēniem nebija intereses pacensties, kas bija vērojams nodarbības gaitā.

Par krāsu salikumu veidošanu arī bija iespējams iegūt divus punktus. Šeit vairākums (11 skolēni) arī ir ieguvuši šo punktu skaitu, jo skicēm veltīja daudz laika. Tas gan paņēma laiku, kas bija veltīts sava ritma veidošanai, tāpēc trešajā kritērijā daudziem ir mazāk par iespējamajiem 4 punktiem. Tikai seši skolēni ieguva maksimālo punktu skaitu, seši ieguva 3 punktus, četri ieguva 2 punktus un divi ieguva 1 punktu.

Tehniskais izpildījums kā ceturtais kritērijs deva iespēju nopelnīt divus punktus, bet redzams, ka daudziem šeit ir tikai 1 punkts. Maksimālo punktu skaitu – 2 punktus – ieguva tikai 5 skolēni, bet pārējiem 13 ir piešķirts tikai 1 punkts. Daudzi skolēni strādā pavirši, pat krāsojot nelielus laukumus nemēdz piepūlēties, lai krāsojums būtu vienmērīgs.

Skolēnu darbu paraugi apskatāmi 8.pielikumā. Tajā pievienoti trīs darbi, katrs atšķirīgā kvalitātē. Pirmajā darbā redzams, ka ir izpildīti nosacījumi krāsu atrašanā, piefiksēšanā, ir uzskicēti dažādi krāsu salikumi un izveidoti divi dažādi ritmi, kas atšķiras ar krāsu salikumu, bet līniju ritms ir vienveidīgs. Punkti samazināti par tehnisko izpildījumu, tas ir samēra paviršs. Par šo darbu ir saņemta atzīme 8. Otrajā darbā krāsu atzīmēšana, skices un ritmi ir izvietoti haotiski uz lapas un nav saprotams, kur kas atrodas. Arī tehniskais izpildījums ir ļoti vājš, nepilnīgs. Darbs nav līdz galam pabeigts. Par šo skolēns ir saņēmis atzīmi 5. Bet trešais darbs, par ko ir saņemta atzīme 9, ir glīti un rūpīgi izstrādāts, lapa ir sadalīta laukumos, tādēļ ir viegli saprast, kur skolēns ir pildījis kuru posmu. Sākumā ir krāsu atzīmēšana, pēc tam vairākas skices, un visbeidzot ir izstrādāti divi dažādi ritmi. Līdz atzīmei 10 pietrūka tas, ka skolēns nebija atradis visas krāsas no iedalītā parauga.

Kopumā var redzēt, ka darbu kvalitāte vienā klasē ļoti atšķiras. Ir skolēni, kas strādā rūpīgi un viņu darbi liecina par ieinteresētību, kas, iespējams, ir radusies darba gaitā, bet ir skolēni, kuru neieinteresētību var redzēt paviršos, nepilnīgos darbos.

Vērtējumi par 2.uzdevuma paveiktajiem darbiem

2.uzdevums bija ainavas zīmēšana, balstoties uz skolotājas piedāvāto brunču ritmu.

Noteikti kritēriji:

1. Skice (1.p.)
2. Visu brunču krāsu izmantošana (bez papildkrāsām) (2.p.)
3. Darba kvalitāte (tehniskais izpildījums) (3.p.)
4. Ainavā var ieraudzīt brunču krāsas (3.p.)
5. Līdzinās Latvijas ainavai (1.p.)

Pēc šiem kritērijiem iegūtās atzīmes apskatāmas 7.pielikumā.

Uzdevumu pildīja un atzīmes ieguva 17 no 23 skolēniem. Vidējais vērtējums šajā klasē par otrā uzdevuma izpildi bija 6,47. Vērtējumi ir viduvēji, kas skaidrojams ar faktu, ka skolēni strādāja lēnām un pieļāva dažādas kļūdas, piemēram, uzzīmēja kaut ko netipisku Latvijas ainavai vai veltīja nevajadzīgi daudz laika skicei un citiem sīkumiem. Arī tehniskais izpildījums vēl

arvien nav pietiekami augstā līmenī, neatbilst 5.klases līmenim, bet ir samērā zems. Punkti samazināti arī par to, ka daudzos zīmējumos īsti nav saskatāms brunču krāsas. Ir izvēlētas krāsas, uzzīmēta ainava, bet ir zīmējumi, kuros pat vispār nav saskatāms paraugā dotais brunču ritms.

Pēc pirmā kritērija visiem ir piešķirts 1 punkts, jo skices uzzīmēja visi skolēni. Problēmātiski ir tas, ka šai daļai, par ko varēja nopelnīt vien 1 punktu no 10, skolēni patērēja daudz vairāk laika, nekā paredzēts un tā iztērēja laiku, kas bija paredzēts pārējam darbam.

Pēc otrā kritērija arī lielākā daļa (12 skolēni) ieguva augstāko punktu skaitu – 2 punktus, jo bija atrastas un zīmējumā izmantotas visas tautastērpa brunču krāsas, turklāt nebija izmantotas citas krāsas. Vien 5 skolēni bija vai nu kādu krāsu palaiduši garām, vai arī izmantojuši kādu citu krāsu, kas nebija atrodama tautastērpa brunču paraugā.

Trešajā kritērijā redzams, ka augstāko novērtējumu – 3 punktus – ieguvis tikai viens skolēns, citiem ir piešķirti divi vai pat tikai viens punkts. Tehniskais izpildījums ir būtisks jebkura darba izpildē, bet redzams, ka skolēniem nepieciešams tam pievērst vēl vairāk uzmanības un pacensties vairāk. Darba procesā bija novērojams, ka skolēni strādā pavisam, viņi netiecas uz izcilību, bet samierinās ar viduvēju darbu. Pusei klases izdevās paveikt darbu pieņemami, bet otra puse iesniedza darbus, kam nevar piešķirts vairāk par 1 punktu.

Ceturtajā kritērijā piešķirtie punkti rāda, ka trīs skolēniem ir nulle punkti, sešiem ir astoņi punkti, astoņi skolēni ir ieguvuši divus punktus, bet nevienam nav trīs punktu. Nevienam īsti neizdevās izcili attēlot brunču ritmu, šī bija sarežģītākā daļa visā uzdevumā, kas ir pārsteidzoši, jo brunču ritmam līdzīgas ainavas dabā ir sastopamas daudz. Iespējams, ka skolēnu retā uzturēšanās laukos ir iemesls tam, ka bija grūti izveidot prasīto ainavu. Astoņiem skolēniem tas izdevās labi, bet skolotāja vērtēja stingri un atrada kādas neatbilstības, kaut vai pavisam nelielas. Ja būtu vērtēts pielaidīgāk, tad vērtējumi būtu augstāki, bet skolotāja cenšas no saviem skolēniem dabūt maksimāli labu rezultātu un neļauj samierināties ar viduvējību.

Piektais kritērijs bija samērā viegli izpildāms, bet divi skolēni vienalga ieguva 0 punktus, jo sākotnēji uzzīmēja ainavu, kas neatbilst Latvijas dabai, un atteicās to pārzīmēt. Bija vairāk skolēnu, kas savos darbos zīmēja, piemēram, palmas, bet pēc skolotājas aizrādījuma viņi to izlaboja vai uzzīmēja citu ainavu, kas izskatās pēc Latvijā redzamas ainavas.

8.pielikumā redzami darbu paraugi šim uzdevumam. Par pirmo darbu skolēns ieguva atzīmi 9, darbs ir izstrādāts teicami, tajā vērojams ritms, krāsas no tautastērpa brunčiem, ir ļoti labs tehniskais izpildījums. Otrais darbs nopelnīja atzīmi 6. Tajā ir izmantotas visas tautastērpa brunču krāsas bez papildkrāsām, ainava līdzinās Latvijas ainavai, bet nav saskatāms brunču ritms. Darba

tehniskā izpilde ir laba, par to ielikti 2 punkti, jo vajadzētu būt vēl rūpīgāk. Trešajā darbā pietrūkst gan tas, ka nav redzams brunču ritms, tehniskais izpildījums ir vājš, neatbilstošs 5.klases spējām, bet ir izmantotas visas krāsas, nav izmantotas papildus krāsas un ainava līdzinās Latvijas ainavai.

Kopumā secināms, ka nepieciešams vairāk pievērst uzmanību tam, lai ainavā būtu attēlots ritms – zīmēt laukus, kas parasti ir izkārtoti simetriski, regulāri, tiem var piešķirt dažādas krāsas. Arī jūras vai upes zīmēšana ir derīga, ja ir jāattēlo ritms ar zilām līnijām. Vēl derētu arī puķu dobes, skolēnus jāmudina domāt par taisnām līnijām ainavās. Nepieciešams attīstīt prasmi izstrādāt darbu rūpīgi un pielikt pūles, tiekties uz izcilību.

Vērtējumi par 3.uzdevuma paveiktajiem darbiem

3.uzdevums bija brunču ritma izmaiņšana trijos attēlos katram. Noteikti kritēriji:

1. Ritma pārveidošana (4.p.)
2. Tehniskais izpildījums (2.p.)
3. Kompozīcija (4.p.)

Pēc šiem kritērijiem iegūtās atzīmes apskatāmas 7.pielikumā.

Uzdevumu veica un atzīmes ieguva 19 skolēni no 23. Vidējais vērtējums 5.a klasē par trešā uzdevuma izpildi bija 7,52. Redzams, ka vērtējums uzlabojies. Tas skaidrojams ar to, ka šis uzdevums bija vienkāršāks, ne tik komplicēts, nebija nepieciešams ilgs laiks tā izpildei. Vērtējumi nav labāki daļēji tāpēc, ka izmantotie grafiskie līdzekļi nebija pietiekami ērti uzdevuma veikšanai, tāpat arī skolotājas prasības netika samazinātas.

Pēc pirmā kritērija tika vērtēts, kā skolēni pārveidojuši ritmu. Vienāds skaits skolēnu (5 skolēni) ieguva 4 un 3 punktus, bet 9 skolēni ieguva 2 punktus, jo ritms nebija pietiekami pārveidots, daudzi baidījās uzdrīkstēties un kardināli kaut ko mainīt, turējās pie vienkāršām pārmaiņām, atdarinot demonstrētos paraugus.

Otrais kritērijs vērtēja izpildes kvalitāti, tehnisko izpildījumu. Tas vairākuam bija pieņemams un tika novērtēts ar maksimālajiem 2 punktiem. Tikai pieciem skolēniem vērtējums tika samazināts, bet kopumā tika ņemts vērā tas, ka ar flomāsteriem ir grūtāk izkrāsot lielākus laukumus un tādēļ ideālu rezultātu sasniegt bija grūtāk.

Pēdējais kritērijs paredzēja vērtēt kompozīciju. Par to seši skolēni ieguva vien 2 punktus, septiņu skolēnu darbi novērtēti ar 3 punktiem, bet seši skolēni ieguvuši augstāko punktu skaitu – 4 punktus.

8.pielikumā redzami šo darbu paraugi. Pirmais darbs novērtēts ar atzīmi 7, tajā redzams, ka skolēns baidījies daudz ko mainīt, tāpēc par ritma pārveidošanu piešķirti vien 2 punkti. Tehniskais izpildījums ir labs, redzams, ka skolēns centies izkrāsot tik rūpīgi, cik iespējams, tapēc par to piešķirti maksimālie 2 punkti. Savukārt par kompozīciju piešķirti 3 punkti. Otrajā darbā ir līdzīgi – 2 punkti gan par ritma izmaiņšanu, gan par tehnisko izpildījumu, ritms izmainīts ļoti minimāli, bet izpildījums ir glīts un pieņemams. Savukārt par kompozīciju piešķirti 2 punkti. Trešajā paraugā 2 punkti piešķirti par ritma izmaiņšanu, tikai 1 punkts piešķirts par tehnisko izpildījumu, tam būtu jābūt labākam un rūpīgākam, bet par kompozīciju skolēns ieguvis 2 punktus. Šie darbi parāda, kā skolēni izvairījušies eksperimentēt un uzdrošināties, viņu darbi ir ļoti līdzīgi vienkāršajiem paraugiem, ko demonstrēja skolotāja stundas sākumā. Būtu vēlams sagaidīt radošāku ritma izmaiņas procesu un labāku tehnisko izpildījumu, kam gan būtu derīgi piemērot citus materiālus.

Kopumā izveidotās kompozīcijas ir labas, arī skolēnu tehniskais izpildījums ir uzlabojies, kas iepriecina. Skolēni arī nebaidījās uzdot jautājumus, tādēļ nav pieļautas lielas kļūdas uzdevuma izpildē, viss ir izprasts un citreiz būtu vēlams vien izvēlēties citus grafiskos līdzekļus, piemēram, krātiņus, kā arī iedrošināt skolēnus vairāk eksperimentēt, uzdrošināties radīt jaunus ritmus. Vairāk eksperimentēšanas bija redzams 2.uzdevumā, varbūt būtu vērts samainīt šos uzdevumus vietām un sākt ar vairāk eksperimentējošiem uzdevumiem, jo tā ir dabiska radošuma izpausme.

Vērtējumi par 4.uzdevuma paveiktajiem darbiem

4.uzdevums bija izveidot ritmu, kas atspoguļotu novadu, tā būtību un nozīmīgākās vietas.

Noteikti kritēriji:

1. Darbs atspoguļo novada ainavas (3.p.)
2. Ritms ir pārdomāts un interesants (3.p.)
3. Tehniskais izpildījums (2.p.)
4. Presentēšana (2.p.)

Pēc šiem kritērijiem iegūtās atzīmes apskatāmas 7.pielikumā.

Stundā piedalījās un uzdevumu veica 21 skolēns, trūka tikai 1 skolēns no visas klases. Vidējais vērtējums 5.a klasē par uzdevumu izpildi bija 8,76. Redzams, ka vērtējums ir ļoti uzlabojies. Skolēniem patika darbs grupās, tā arī ir vieglāk nopelnīt labāku atzīmi, jo atbildība ir dalīta. Bija atsevišķi gadījumi, kad kāds no grupas dalībniekiem ieguva paaugstinātu atzīmi par

papildus centību, jo ne visi grupu dalībnieki ieguldīja vienlīdzīgu darbu, bet kopumā labas atzīmes ir ieguvuši vairāk skolēnu nekā citos uzdevumos.

Pirmais kritērijs, pēc kura vērtēja darbus, bija – vai darbs atspoguļo ainavas. Lielākoties skolēni spēja labi attēlot ainavu, tāpēc 11 skolēni ieguvuši maksimālo punktu skaitu. Deviņi skolēni ieguvuši 2 punktus, jo kaut kas pietrūka, bet tikai viens skolēns ieguvis 1 punktu, tas bija atsevišķi strādājošais skolēns ar uzvedības traucējumiem.

Otrais kritērijs noteica, vai ritms ir pārdomāts un interesants. 14 skolēni ieguva maksimālos 3 punktus par šī kritērija izpildi, bet 7 skolēniem piešķirti divi punkti.

Par tehnisko izpildījumu, kas ir trešais kritērijs, vairākums (15 skolēni) ieguva maksimālos 2 punktus, bet sešiem skolēniem piešķirts vērtējums 1 punkts, jo bija neprecīzi izgrieztas un salīmētas līnijas, atstāti balti laukumi.

Par prezentēšanu tikai 2 skolēniem bija jāsamazina punktu skaits, piešķirot tikai 1 punktu, bet pārējie 19 ieguva maksimālos 2 punktus. Prezentēt skolēniem ļoti patika, viņi uzstājas labi un parādīja savus darbus, pastāstot par darba procesu un vērtējot savu rezultātu.

8.pielikumā redzami šo darbu paraugi. Par pirmo darbu skolēnu grupa ieguva atzīmi 7, jo bija nepieciešams vēl precīzāk attēlot ainavu, pietrūka precizitāte un atbilstība ritma izpildē, kā arī būtu nepieciešams precīzāks un kvalitatīvāks tehniskais izpildījums, bet par prezentēšanu grupa ieguva 2 punktus, jo visi grupas dalībnieki pastāstīja kaut ko par veikto darbu un tā rezultātu, uzstāšanās bija labā kvalitātē. Skolēni paši arī novērtēja savu darbu godīgi un piekrita, ka tam būtu jābūt izstrādātam rūpīgāk, lai iegūtu augstāku vērtējumu. Otrais darbs ir līdzīgs, arī tajā samazināti punkti par nepilnīgu atbilstību ainavai, nepietiekami pārdomātu un interesantu ritmu, kā arī par nepilnīgu tehnisko izpildījumu, bet arī šī grupa noprezentēja labi un ir pelnījusi par uzstāšanos 2 punktus. Trešais darbs ir piemērs augstākajam novērtējumam – tas atbilst ainavai, ritms ir interesants un pārdomāts, tam ir labs tehniskais izpildījums un prezentācija arī bija ļoti laba. Savukārt ceturtais darbs izpleņījās atzīmi 9, jo pietrūka pilnības tehniskajā izpildījumā. Būtu nepieciešams līnijas izgriezt un salīmēt kārtīgāk.

Kopumā šie darbi ir veikti viscītīgāk, tajos redzama izpratne par ainavas atspoguļošanu krāsu un līniju ritmā, prezentējot bija redzams, ka skolēnu interese par tematu ir augusi, tāpat kā viņu zināšanas par latviešu tautastērpa brunčiem un to ritmu. Uzdevumu kopas aprobācijā bija vērojams, kā šī interese mainās un uzlabojas arī tehniskais sniegums, kas bija liela problēma pašā sākumā.

SECINĀJUMI

Par tradicionālo tautas tērpu sauc Latvijas lauku teritorijā dzīvojošo iedzīvotāju apģērbu līdz 18. un 19. gs. Tautas tērpa brunčus pārsvarā darināja pašas valkātājas, krāsojot tos sākotnēji ar dabiskām un vēlāk arī ar mākslīgām krāsvielām. Tie tika šūti no vilnas auduma.

Tautas tērps kopumā, kā arī brunči pēc izskata un valkāšanas tradīcijām dalās piecos kultūrvēsturiskajos novados. Katram novadam ir raksturīgs īpatnību kopums, bet līdzās esošo novadu iezīmes varējas saplūst, robežas nebija stingri noteiktas.

Ritms ir latviešu tautai raksturīgs mākslinieciskās izteiksmes līdzekļu kārtības princips, kas ir izteikti novērojams tautas tērpa brunču līnijās un krāsās. Tajā izpaužas latviešu tautas pasaules uzskats un skaistuma uztvere.

Latviešu tautas tērpa krāsu salikumi veidoti ļoti daudzveidīgi, un tie veido dažādus ritmus.

Krāsu ritmi ir ļoti daudzveidīgi, un tie padarīti bagātāki arī izmantojot vienas krāsas dažādus toņus, piemēram, zaļas, zilas, sarkanas. Izmantotas ļoti dažādas krāsas.

Līniju ritmi arī ir ļoti daudzveidīgi, tie sastāv no līnijām, kuru platums mainās no ļoti platām līdz pavisam šaurām, veidojot bagātīgas kombinācijas.

Agrīnais pusaudžu vecumposms ir īpašs ar to, ka sākas aktīvi identitātes un meklējumi. Pedagogiem jāparūpējas, lai skolēnam būtu iespēja apzināties savu nacionālo identitāti caur tradicionālās kultūras mantojumu.

Vizuālās mākslas standartā ritms ir viena no tēmām, kas jāapgūst 5.klasē, brunči var būt tajā izmantojams etnogrāfijas paraugs. Sasniedzamais rezultāts ir ritma jēdziena zināšana un ritmu atpazīšana.

Izstrādātā uzdevumu kopa atbilst mūsdienīgajām izglītības tendencēm, jo uzsvars ir uz skolēnu pašu praktisku darbību un mācību intereses radīšanu, patriotisma un nacionālās pašapziņas veidošanu

Skolēni iemācījās, kas ir ritms, kā to noteikt tautas tērpa brunčos, kā to izmainīt un kā izveidot savu ritmu gan zīmējot ainavu no tautas tērpa brunču ritma, gan zīmējot ritmu no ainavas.

Lai darba gaita būtu raitāka un veiksmīgāka, nepieciešama disciplīnas uzlabošanās un piemērotu motivācijas metožu pielāgošana.

Praktiskā darbība ne visiem skolēniem palīdz palielināt interesi par apgūstamo tēmu, bet kopumā interese palielinājās.

Brunču ritma saistība ar dabas ainavām skolēniem šķiet saistoša un rosina viņus attīstīt savu radošumu, zīmējot pašiem savas ainavas, balstoties uz brunču ritmu.

Daudzi jautājumi skolēniem rodas darba procesa laikā, tāpēc jāiekļauj vairāk laika uzdevumu veikšanai, kuru laikā varētu atbildēt uz radušamies jautājumiem.

Ir iespējams, ka vēl 5.klasē ir grūtības ar vienkāršu uzdevumu veikšanu, tāpēc jārēķinās, ka var nākties mācīt zīmēt kvadrātu vai griezt taisnu līniju.

Vislabākie rezultāti skolēniem bija darbā, ko viņi veica grupās, attēlojot ainavā saskatāmu ritmu.

Pedagoģiskā izmēģinājuma sākumā bija vērojama zema skolēnu interese par tēmu, bet pētījuma beigās šī interese palielinājās, pierādot hipotēzi, kas izvirzīta pētījuma sākumā – skolēnu interese par latviešu tradicionālo kultūru pēc praktisko uzdevumu veikšanas ir palielinājusies. Pētījuma mērķis, izpētīt latviešu tautas tērpu brunču krāsu un līniju ritmu apguves iespējas vizuālajā mākslā 5. klasē, tika sasniegts un uzdevumi izpildīti.

LITERATŪRAS SARAKSTS

1. Āpše, Edīte. (1974) Latviešu svētku tērpa vēsture. *Latvju raksti: Divreizdivi nometnes Tautiskā mantojuma ievirzes konспекти*. Montreāla: Divreizdivi padome, 79-80.
2. Baltušiņa, Regīna. (2006) *Skolotāja loma mācīšanās motivācijā*. Rīga: Izdevniecība RaKa
3. Brastiņš, Ernests. (1978) *Latvju raksta kompozīcija*. ASV: Latvju Dievturu sadraudze.
4. Bruner, Jerome S. (2006) Folk pedagogy. *In search of Pedagogy*. Volume II, London: Routledge
5. Ēriksons, Ēriks. (1998) *Identitāte: Jaunība un krīze*. Rīga: Jumava
6. Garuta, Dace. (1974) Latviešu svētku tērpa vēsture. *Latvju raksti: Divreizdivi nometnes Tautiskā mantojuma ievirzes konспекти*. Montreāla: Divreizdivi padome, 81-83.
7. Geidžs N.L., Berliners D.C. (1999) *Pedagoģiskā psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC
8. Geske, Rita. (2005) *Bērnu bioloģiskā attīstība*. Rīga: Izdevniecība Raka
9. Grasmane, Maruta. (2003) *Latvijas novadu tautas tērpi un rotas*. Latvija: Tautas tērpu centrs „Senā klēts”
10. Green, Christopher D. (2000) *Classics in the History of Psychology. A Theory of Human Motivation by A. H. Maslow (1943). Originally Published in Psychological Review, 50, 370-396.* [skatīts 21.03.2018] Piekļuve: <http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm>
11. Hennings, Detlefs. (2006) Vēsturiskā identitāte un audzināšana. *Latvijas un latviešu identitātes: kultūra, izziņa, komunikācija*. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 129-134. <https://domaundari.lv/cepure/Macibu%20satura%20un%20pieejas%20apraksts.pdf>
12. Kraukle, Daina. (2015) *Latviskais rotājošais raksts*. Rīga: Jumava
13. Latviešu arheoloģiskais un etnogrāfiskais tautas tērps. (2014) *Senā klēts*. [Skatīts 8.04.2018] Piekļuve: <http://www.senaklets.lv/tautas-t%C4%93rpi.php>
14. *Latviešu tautas tērpi. Kurzeme*. (1997) Rīga: Latvijas vēstures muzejs.
15. *Latviešu tautas tērpi. Vidzeme*. (1995) Rīga: Latvijas vēstures muzejs.
16. *Latviešu tautas tērpi. Zemgale. Augšzeme. Latgale*. (2003) Rīga: Latvijas vēstures muzejs.
17. Latvijas novadu tautas tērpu atšķirības. (2015) *Visi svētki vienuviet*. [Skatīts 9.04.2018] Piekļuve: <https://visisvetki.lv/latvijas-novadu-tautas-terpu-atskiribas/>
18. Liepiņš, Agris. (2009) *Senā Latvija* : Enciklopēdija par senlatviešu dzīvi. Rīga: Zvaigzne ABC.
19. Mūdienu skolēni ir jāmāca citādi. (2017) *Intervija ar Iespējamās misijas direktoru Kārli Andersonu*. [skatīts 21.03.2018] Piekļuve: <http://nra.lv/latvija/izglitiba-karjera/207305-iespejamas-misijas-direktors-musdienu-skoleni-ir-jamaca-citadi.htm>
20. Nadziņa, Valija. (1997) *Mājturība. Etnogrāfiskie izšuvumi. Kompozīcija*. Rīga: Zvaigzne ABC
21. Nadziņa, Valija. (2012) *Etnogrāfiskais ornaments*. Rīga: Zvaigzne ABC
22. Projekts (2007) *Skolēnu vecumposmu un dzimumu īpatnības izziņas aktivitātes kontekstā. Projekts “Jelgavas skolotāju profesionālās kompetences pilnveide tehnoloģiju un zinātņu jomā”* [skatīts 20.03.2018]. Piekļuve:
23. Skola 2030 (2017) *Izglītība mūsdienīgai lietpratībai: mācību satura un pieejas apraksts*. [skatīts 21.03.2018] Piekļuve:
24. Svence, Guna. (1999) *Attīstības psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC
25. Vaivare, B., Urdziņa M., Kokina, M., Pudāne, D. (1998) *Mājturība. Tekstils. Kompozīcija*. Rīga: Zvaigzne ABC
26. Valtneris, Arnolds. (2001) *Bērnu un pusaudžu fizioloģija*. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC
27. Zariņa, Anna. (1999) *Apģērbs Latvijā 7.-17.gs*. Rīga: Zinātne. zrkac.lv/picdown/projekti/skolotaju_komp_pilnv/1_modulis/1.2.3.doc

1. PIELIKUMS

Anketas skolēniem pirms un pēc uzdevumu kopas aprobācijas

Anketa par latviešu tradicionālo kultūru

Labdien! Esmu 4.kursa studente Karina Novokšanova. Veicu pētījumu par latviešu tradicionālo kultūru. Lūgums palīdzēt manā darbā, aizpildot šo anketu!

1. Atzīmē atbilstošo:

- Esmu zēns Esmu meitene

2. Kā Tu vērtē savu interesi par latviešu kultūru? (Atzīmē vienu variantu)

- Ļoti interesanta
 Diezgan interesanta
 Nav ne interesanta, ne garlaicīga
 Nedaudz garlaicīga
 Ļoti garlaicīga

3. Vai tu gribētu skolā mācīties par latviešu tautastērpa brunčiem?

- Jā Drīzāk nē
 Drīzāk jā Nē
 Varbūt Man vienalga

4. Atzīmē apgalvojumus, kam piekrīti!

- Latviešu tautastērpu raksti ir ļoti daudzveidīgi
 Man patīk, kā izskatās latviešu meiteņu tautastērpa brunči.
 Es esmu lepns/lepna, ka latviešiem ir skaisti tautastērpi.
 Es gribētu pats/pati savu tautastērpu.

5. No kāda auduma ir šūti latviešu tautastērpa brunči?

---

6. Kādās krāsās var būt latviešu tautastērpa brunči?

---

7. Kādi raksti var būt uz latviešu tautastērpa brunčiem?

Paldies par veltīto laiku! ☺

Anketa par latviešu tradicionālo kultūru

Labdien! Esmu 4.kursa studente Karina Novokšanova. Veicu pētījumu par latviešu tradicionālo kultūru. Lūgums palīdzēt manā darbā, aizpildot šo anketu!

1. Atzīmē atbilstošo:

- Esmu zēns Esmu meitene

2. Kā Tu šobrīd vērtē savu interesi par latviešu kultūru? (Atzīmē vienu variantu)

- Ļoti interesanta
 Diezgan interesanta
 Nav ne interesanta, ne garlaicīga
 Nedaudz garlaicīga
 Ļoti garlaicīga

3. Atzīmē apgalvojumus, kam šobrīd piekrīti!

- Latviešu tautastērpu raksti ir ļoti daudzveidīgi.
 Latviešu tautastērpi var būt ļoti krāsaini.
 Man patīk, kā izskatās latviešu meiteņu tautastērpa brunči.
 Es esmu lepns/lepna, ka latviešiem ir skaisti tautastērpi.
 Es gribētu pats/pati savu tautastērpu.
 Man patika veidot savus tautastērpa rakstus.
 Es nodarbībā uzzināju vairāk par tautastērpa brunčiem.
 Man patika nodarbībā uzzināt vairāk par tautastērpa brunčiem.
 Es gribētu stundās mācīties par latviešu tradicionālo kultūru, piemēram, tautastērpiem.

5. Nosauc 3 lietas, ko Tu uzzināji par tautastērpa brunčiem

1.	
2.	
3.	

Paldies par veltīto laiku! ☺

2. PIELIKUMS

Brunču audumu raksti, ņemti no *Latviešu tautas tērpi. Kurzeme. (1997), Vidzeme. (1995) un Zemgale. Augšzeme. Latgale. (2003)* Rīga: Latvijas vēstures muzejs.

2.1. att. Kuldīgas brunču audums (Kurzeme)

2.2. att. Lībiešu brunču audums (Kurzeme)

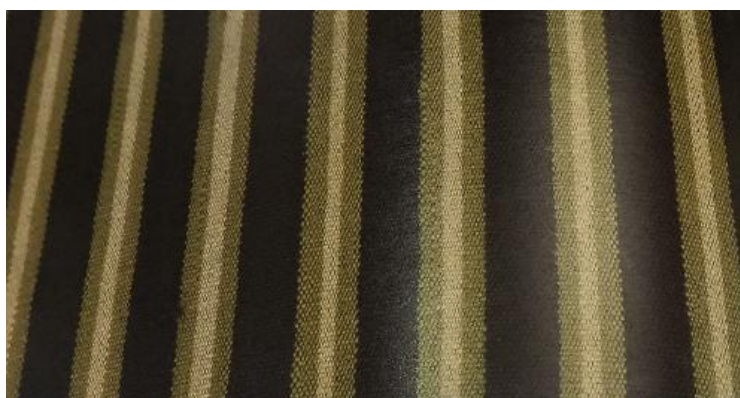
2.3. Blīdenes brunču audums (Kurzeme)

2.4.Irlavas un Drabešu brunču audumi (Kurzeme un Vidzeme)

2.5.Liepupes un Tūjas brunču audumi (Vidzeme)

2.6.Rīgas apkārtnes brunču audums (Vidzeme)

2.7. Nītaures un Lēdurgas brunču audums (Vidzeme)

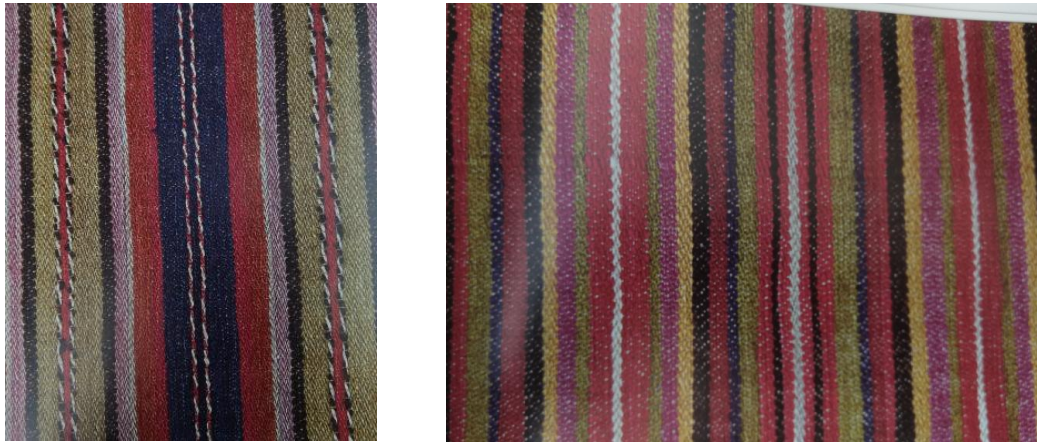
2.8. Siguldas un Drabešu brunču audums (Vidzeme)

2.9. Valmieras un Trikātas brunču audums (Vidzeme)

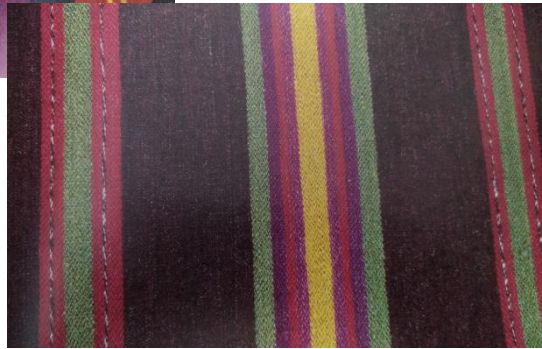
2.10. Bukmuižas un Jasmuižas brunču audums (Latgale)

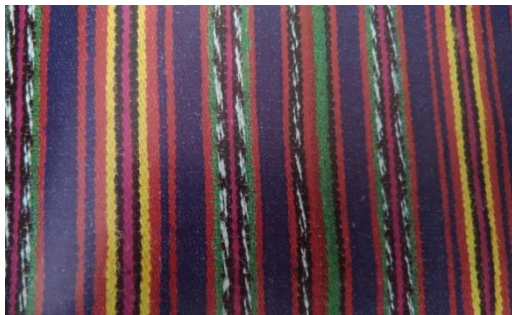
2.11. Bērzgales brunču audums (Latgale)

2.12. Nautrēnu un Neretas brunču audums (Latgale un Sēlija)

2.13. Neretas brunču audums (Augšzeme)

2.14. Seces un Bebrenes brunču audums (Augšzeme)

2.15. Rubas un Džūkstes brunču audums (Zemgale)

3.PIELIKUMS

Stundu plāni uzdevumu kopas aprobācijai

3.1.tabula. Stundas plāns 1.uzdevuma aprobācijai

Klase	Mācību tēma	Stundas temats	Paredz. laiks	Skolotāja darbība	Skolēna darbība
5.a klase	Latviešu tautastērpa brunču ritmi	Jauns brunču ritms, izmantojot tautastērpa krāsas	1 māc.st. (40min)	<p>1 stunda (40 min)</p> <ol style="list-style-type: none"> Skolotāja sagatavojusi un rāda prezentāciju par latviešu tautastērpa brunču atšķirību dažādos novados. Rāda un analizē piemērus, cik dažādi var izskatīties brunči. Skaidro uzdevumu un rāda savu uzdevuma piemēru. Katram skolēnam izdala A4 lapu ar tautastērpu. Koriģē darba procesu, sniedzot padomus par darba izpildi, lai darbi būtu veiksmīgi izpildīti. Vērtē darbus. 	<ol style="list-style-type: none"> Skolēni skatās prezentāciju un klausās skolotājas stāstījumā. Uzdod jautājumus. Izpēta tautastērpu uz izdalītās lapas. Ieskicē visas krāsas, kuras atrod tautastērpā. Ieskicē brunču ritmus, izmantojot atrastās krāsas. Mēģina izveidot dažādas skices. Izvēlas divas skices, kuras ļoti atšķiras viena no otras, un zīmē ar krāsainiem zīmuļiem divus atšķirīgus gatavus brunču ritmus. Pabeidz darbus.

3.2. tabula. Stundu plāni 2.uzdevuma aprobācijai

Klase	Mācību tēma	Stundas temats	Paredz. laiks	Skolotāja darbība	Skolēna darbība
5.a Klase	Latviešu tautastērpa brunču ritmi	Ainava, iespaidojoties no brunču ritma	2 māc.st (80 min)	1. stunda (40 min) 1. Skolotāja rāda sagatavotu prezentāciju par dabas un brunču ritmu saistību. 2. Demonstrē un analizē, cik dažādas var būt ainavas. 3. Skaidro uzdevumu un rāda piemēru. 4. Skolēni tiek sadalīti četrās grupās un katrai skolotāja rāda prezentācijā savu ritmu. 4. Sniedz padomus.	1. Skolēni skatās prezentāciju. 2. Iesaistās diskusijā par to, cik cieši ir saistīta daba ar brunču ritmiem. 3. Pēta skolotājas piedāvāto brunča ritmu un atrod visas krāsas tajā. 3. Skicē ainavu, iedomājoties kur izmantos katru krāsu no tā. 4. Iesāk gleznot ar gūša krāsām
				2. stunda (40 min) 1. Skolotāja atkārtoti galvenās nianšes par uzdevuma izpildi. 2. Konsultē skolēnus. 3. Skolotāja sniedz pēdējos padomus par darba izpildi, koriģē darba procesu, lai darbi būtu pabeigti 4. Vērtē darbus.	1. Skolēni turpina iesākto darbu. 2. Skolēni darbos saliek pēdējās nianšes. 3. Pabeidz darbus.

3.3.tabula. Stundu plāni 3.uzdevuma aprobācijai

Klase	Mācību tēma	Stundas temats	Paredz. laiks	Skolotāja darbība	Skolēna darbība
5.a klase	Latviešu tautastērpa brunču ritmi	Brunču ritma kompozīcijas izmainīšana	2 māc.st (80min)	<p>1. stunda (40 min)</p> <p>1. Skolotāja rāda prezentāciju par ritma kompozīcijas izmainīšanu.</p> <p>2. Rāda un analizē piemērus, kā dažādi var pārveidot brunču ritmu.</p> <p>3. Skaidro uzdevumu.</p> <p>4. Rāda savu piemēru uzdevuma izpildei.</p> <p>5. Katram skolēnam izdala trīs vienādus ritmus.</p> <p>6. Koriģē darba procesu.</p>	<p>1. Skolēni skatās prezentāciju un klausās skolotājas stāstījumā</p> <p>2. Uzdot jautājumus</p> <p>3.Strādā ar sagatavotiem brunču piemēriem, sagriež tos un konstruē (pārveido).</p>
				<p>2. stunda (40 min)</p> <p>1.Skolotāja atkārtoti darba izpildes kritērijus.</p> <p>2.Kontrolē darba izpildi un sniedz komentārus.</p> <p>3.Vērtē darbus.</p>	<p>1. Klausās atkārtoto darba gaitu un kritērijus.</p> <p>2. No konstruētiem ritmiem izvēlas vienu, kuru izmantos kā jaunas kompozīcijas sastāvdaļu.</p> <p>3.Iespaidojoties no izveidotas kompozīcijas, skolēni uzzīmē jaunu gala darbu uz A4 lappas ar flomāsteriem.</p> <p>4. Pabeidz darbus.</p>

3.4.tabula. Stundu plāni 4.uzdevuma aprobācijai

Klase	Mācību tēma	Stundas temats	Paredz. laiks	Skolotāja darbība	Skolēna darbība
5.a,b,c klase	Latviešu tautastērpa brunču ritmi	Brunču ritms, kas veidots, iespaidojoties no Latvijas novada ainavu fotogrāfijām	2 māc.st. (80 min)	<p>1. stunda (40 min)</p> <p>1.Skolotāja stāsta, kāds būs uzdevums.</p> <p>2. Pastāsta, kādas var būt kļūdas un jautājumi.</p> <p>3. Dod padomus, kā veiksmīgāk un ātrāk izpildīt darbu.</p> <p>4.Sadala klasi 4 grupās.</p> <p>5. Katrai grupai izdala 7 fotogrāfijas ar tipiskām novada ainavām.</p> <p>6. Skolotāja kontrolē darba gaitu, dod padomus.</p>	<p>1. Skolēni klausās skolotājas stāstījumā</p> <p>2. Jautā sev interesējošus jautājumus.</p> <p>3.Sadalās 4 grupās.</p> <p>4. Izpēta iedotās Latvijas novada fotogrāfijas, atrod galvenās krāsas tajās.</p> <p>5. Apspriež, kā varētu izskatīties gala darbs un, ja nepieciešams, ieskicē ideju uz lapas aizmugurējās puses.</p> <p>6.Sadala grupas dalībnieku pienākumus.</p> <p>7. Iesāk domāt, kāds būs ritms, un sāk griezt krāsaino papīru.</p>
				<p>2. stunda (40 min)</p> <p>1.Skolotāja atkārto, kādam jābūt gala darbam.</p> <p>2. Atbild uz skolēnu jautājumiem.</p> <p>3. Atkārto kā veiksmīgāk un ātrāk izpildīt darbu.</p> <p>4. Kontrolē darba procesu, lai darbi tiktu veiksmīgi izpildīti.</p> <p>5. Aicina grupas prezentēt savus darbus.</p> <p>6. Vērtē darbus.</p>	<p>1.Skolēni turpina griezt līnijas, uzreiz izliekot tās uz A3 formāta.</p> <p>2. Vēro ritmu, kas veidojas, un realizē pēdējās izmaiņas.</p> <p>3. Pielīmē krāsainā papīra strīpas.</p> <p>4. Prezentē darbu.</p>

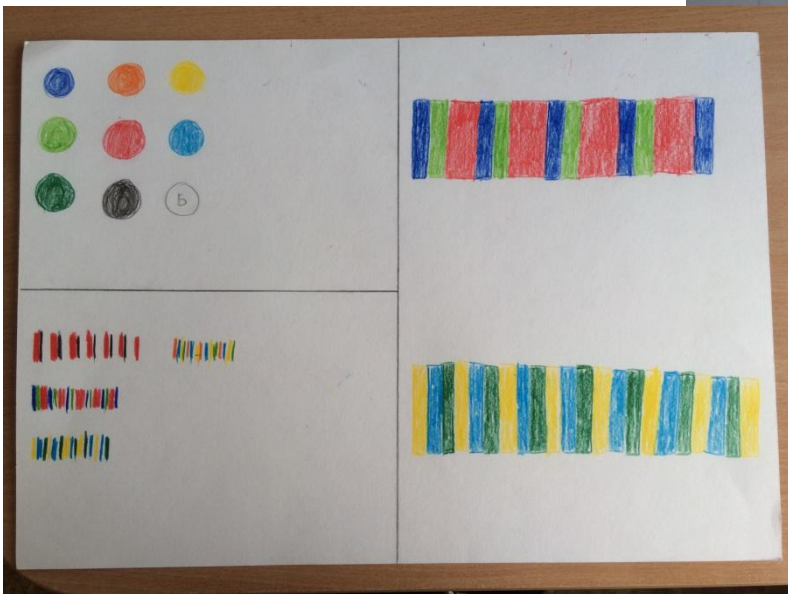
4.PIELIKUMS

7.1. tabula. 5.a klases skolēnu mācību sasniegumu vērtējums mācību tēmā „Latviešu tautas tērpa brunču ritmi”

	Vērtējums par 1.uzdevumu					Vērtējums par 2.uzdevumu					Vērtējums par 3.uzdevumu				Vērtējums par 4.uzdevumu					
	Kritēriji				Kopā	Kritēriji					Kopā	Kritēriji			Kopā	Kritēriji				Kopā
	1.	2.	3.	4.		1.	2.	3.	4.	5.		1.	2.	3.		1.	2.	3.	4.	
1.	1	1	2	2	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	3	2	2	9	
2.	2	1	1	2	6	1	2	1	2	1	7	3	2	4	9	3	3	2	2	10
3.	2	1	3	1	7	1	2	3	2	1	9	3	2	3	8	3	2	2	2	9
4.	2	2	3	2	9	1	2	2	1	0	6	2	1	3	6	2	2	1	2	7
5.	2	1	4	1	8	1	2	1	2	1	7	4	2	4	10	3	3	2	2	10
6.	1	1	3	1	6	-	-	-	-	-	-	2	2	3	7	3	3	1	2	9
7.	1	1	4	1	7	1	1	1	2	0	5	2	2	2	6	1	2	2	2	7
8.	-	-	-	-	-	1	2	2	2	1	8	2	2	3	7	2	3	2	2	9
9.	2	1	4	1	8	1	2	1	1	1	6	4	2	4	10	3	3	1	2	9
10.	1	2	1	1	5	1	2	1	0	1	5	2	2	2	6	3	3	2	2	10
11.	2	2	4	1	9	1	1	1	2	1	6	3	2	2	7	3	3	1	2	9
12.	2	2	2	1	7	1	2	1	0	1	5	-	-	-	-	3	3	1	2	9
13.	1	2	2	2	7	1	2	2	1	1	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-
14.	1	2	2	1	6	-	-	-	-	-	-	3	1	3	7	3	3	2	2	10
15.	2	2	3	1	8	1	1	2	2	1	7	4	1	4	9	3	3	2	2	10
16.	-	-	-	-	-	1	1	2	2	1	7	3	2	4	9	2	2	1	2	7
17.	1	2	3	2	8	1	2	2	1	1	7	4	2	4	10	2	3	2	2	9
18.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	3	7	2	3	2	2	9
19.	1	2	3	1	7	1	2	2	1	1	7	4	2	3	9	2	3	2	2	9
20.	-	-	-	-	-	1	2	2	0	1	6	2	1	2	5	3	2	2	2	9
21.	1	2	4	1	8	-	-	-	-	-	-	2	2	2	6	2	2	2	1	7
22.	2	2	4	1	9	1	1	1	1	1	5	2	1	2	5	2	2	2	1	7

5. PIELIKUMS

Skolēnu darbu paraugi no katra uzdevuma
„Jauns brunču ritms, izmantojot tautastērpa krāsas”

„Ainava, iespaidojoties no brunču ritma”

„Brunču ritma kompozīcijas izmaiņšana”

„Brunču krāsu un līniju ritms, veidots, iepazīstoties no Latvijas novada fotogrāfijām”

